

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 800 fr. per jaar

Postchekrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, Antwerpen

HET ARREST VAN STRAATSBURG

EUROPEES HOF VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS

Arrest van 23 juli 1968

Voorzitter :

M. R. CASSIN.

Rechters :

MM. A. HOLMBAECK, A. VERDROSS, G. MARI-
DAKIS, E. RODENBOURG, A. ROSS, T. WOLD,
G. BALLADORE PALLIERI, H. MOSLER, M. ZE-
KIA, A. FAVRE, J. CREMONA, C. H. M. WAL-
DOCK, G. WIARDA, A. MAST, rechter ad hoc.

Griffier :

M. H. GOLSONG.

Adjunct-Griffier :

M. A. EISSEN.

Zaak : « Betreffende enige aspecten
van de taalregeling in het Belgisch onderwijs. » (Hoofdzaak). (Slot)

(Vervolg)

3. De door de Belgische Regering en door de Commissie voor het Hof aangevoerde argumenten

23. Voor de Commissie hield de Belgische Regering vol dat artikel 17 van de wet van 30 juli 1963 en in het bijzonder lid 4 van deze wet, noch artikel 2 van het Protocol, noch artikel 8 en 14 van het Verdrag schendt. In hoofdzaak concluderend dat deze artikelen in het geheel niet toepasselijk zijn (zie boven), bracht zij een aantal subsidiaire argumenten naar voren. Zij liet in de eerste plaats uitkomen, dat de maatstaf van de moedertaal of de gebruikelijke taal veel eenvoudiger, soepeler en liberaler is dan klagers beweren. Een Franstalig kind zou geenszins het risico lopen dat het de toegang tot Franse klassen in Brussel-Hoofdstad werd geweigerd, zelfs als het zijn onder-richt in Vlaanderen en in het Nederlands was begonnen. In dit opzicht verschilt de wet van 30 juli 1963 van de wet van 14 juli 1932 slechts op één punt : zij stelt « twee wettelijke vermoedens » in, respectievelijk gebaseerd op « de taal waarin het kind voordien onderwijs genoot » (lid 2 van artikel 17) en op de taal van het gebied waar de

ouders wonen (lid 4). Deze vermoedens echter « kunnen worden weerlegd door een verklaring van het gezins-hoofd ». Wat betreft de controle van de taalinspectie, deze wordt niet zo streng uitgeoefend als klagers beweren ; de onpartijdigheid hiervan zou door het bij de van kracht zijnde wetgeving ingestelde beroep, verder worden gegarandeerd (artikel 18 van de wet van 30 juli 1963, Koninklijk Besluit van 30 november 1966 op de werking van de taalinspectie en wet van 23 december 1946 houdende instelling van de Raad van State van België). Dientengevolge zouden aan « nauwgezette ambtenaren » te wijten misbruiken slechts zelden voorkomen. Klagers zouden zich daarover trouwens niet bij de Commissie kunnen beklagen, alvorens het « ter zuivering » aan een « bevoegd nationaal gerecht » te hebben voorgelegd.

Voor het Hof verwees de Belgische regering uitdrukkelijk naar het oordeel van de Commissie op het onderhavige punt. Zij legde er bovendien de nadruk op dat de kinderen van wie de moedertaal of de gebruikelijke taal noch Frans noch Nederlands is, maar b.v. Duits, « kunnen worden ingeschreven in Brussel-Hoofdstad zowel op Franse scholen als op Nederlandse scholen ». Zij voegde hieraan toe dat « scholen in het arrondissement Brussel-

Hoofdstad, die een bepaalde opleiding » slechts in één taal geven, leerlingen kunnen toelaten voor wie deze taal niet de moedertaal is, zelfs als de ouders elders wonen : in een dergelijk geval is het voldoende dat het deze leerlingen onmogelijk is « een dergelijke opleiding in hun taalgebied » te krijgen (Ministeriële circulaire van 10 oktober 1963).

24. De Commissie die voor het Hof haar op dit punt in haar rapport geformuleerd eenstemmig oordeel bevestigt, is van meneng dat artikel 17 van de wet van 30 juli 1963 geen der drie door klagers genoemde artikelen schendt. Wat betreft artikel 2 van het Protocol en artikel 8 van het Verdrag, afzonderlijk beschouwd, berust haar oordeel op de hierboven samengevatte overwegingen. De Commissie is ook niet van oordeel dat artikel 17 van de wet van 30 juli 1963 in het onderhavige geval een discriminatie in strijd met artikel 14 van het Verdrag *juncto* artikel 2 van het Protocol of *juncto* artikel 8 van het Verdrag met zich meebrengt. Weliswaar merkt zij op dat de Nederlandstalige ouders uit Wallonië hun kinderen niet zo vaak naar Brussel-Hoofdstad sturen als de Franstalige ouders uit Vlaanderen ; zij ziet hierin één der bewijzen van de betrekkelijke aard van het « parallelisme », bij de wet tussen de twee grote éentalige gebieden ingesteld. Het feit dat Nederlandssprekende kinderen « niet worden toegelaten tot Franse scholen in Brussel » en het bestaan van een taalcontrole schijnen de Commissie « de wens van de Belgische Staat » weer te geven « de handhaving van de Nederlandse taal te verzekeren ». De Commissie constateert echter dat klagers, met inbegrip van die uit Vilvoorde, « nergens » verklaren « dat de kinderen van één van hen niet zouden zijn toegelaten tot de Franse scholen te Brussel » ; zij leidt hieruit af dat zij niet kunnen beweren het slachtoffer te zijn van een « discriminatie ».

In haar memorie van 16 december 1965 brengt de Commissie « een bijzonder aspect van de door klagers gelaakte wetgeving onder de aandacht van het Hof » : « zelfs daar waar de wetgeving voorziet in de mogelijkheid van een dubbel taalsysteem in het officieel of erkend onderwijs », b.v. in het arrondissement Brussel-Hoofdstad, « staan de van kracht zijnde wetten de ouders niet de vrijheid toe te kiezen tussen het Frans en het Nederlands voor het onderricht van hun kinderen », aangezien « zij het systeem instellen van de moedertaal of de gebruikelijke taal, en zij de verklaring van het gezinshoofd onder de controle van de taalinspectie stellen ». De Commissie vraagt zich af of hieruit enkel een « wettig onderscheid » of een ware met artikel onverenigbare « discriminatie » voortvloeit. De Commissie constateert echter dat de vraag niet in die termen rijst « in de voor het Hof aanhangige zaken, want klagers noemen zich Franstalig en wensen voor hun kinderen onderwijs in het Frans ».

4. De uitspraak van het Hof

25. De voorwaarden waaronder kinderen, wier ouders buiten het arrondissement Brussel-Hoofdstad wonen, op de scholen van dit arrondissement kunnen worden ingeschreven, zijn bepaald bij artikel 17 van de wet van 30 juli 1963. De toepassing van dit artikel schendt, in het geval van klagers, geen van de drie artikelen van het Verdrag en het Protocol, waarop zij zich voor de Commissie hebben beroepen.

Terzake herinnert het Hof er aan dat de eerste zin van artikel 2 van het Protocol op zichzelf geen eis op taalgebied inhoudt en dat artikel 8 van het Verdrag niet een eigen recht van de ouders vastlegt op het gebied van het onderwijs van hun kinderen. Zij merkt bovendien op dat de omstreken wettelijke bepaling het privé-leven en het gezinsleven van klagers niet op ongerechtvaardigde wijze heeft verstoord.

Het Hof stelt op het onderhavige punt evenmin een discriminatie vast in strijd met artikel 14 van het Verdrag in samenhang met de eerste zin van artikel 2 van het Protocol of met artikel 8 van het Verdrag ; een dergelijke discriminatie werd trouwens door klagers niet aangetoond.

In haar memorie van 16 december 1965 bracht de Commissie onder de aandacht van het Hof het feit dat daar, waar officieel of gesubsidieerd onderwijs zowel in het Frans als in het Nederlands bestaat, zoals bijv. in Brussel, de ouders niet vrij zijn te kiezen tussen het Frans en het Nederlands voor het onderwijs voor hun kinderen. In de onderhavige zaak draagt deze vraag een theoretisch karakter, aangezien klagers verklaren Franstalig te zijn en zij voor hun kinderen onderwijs in het Frans verlangen ; de Commissie heeft trouwens niet nagelaten hierop te wijzen. Het Hof kan geen beslissing nemen betreffende een vraagstuk dat hier niet aan de orde is.

E. De vijfde vraag

26. De vijfde vraag heeft betrekking op het al dan niet bestaan, in het geval van klagers, van een schending van artikel 2 van het Protocol en artikel 8 en 14 van het Verdrag, of van één van deze artikelen,

« voor zover het laatste lid van artikel 7 van de wet van 30 juli 1963 en artikel 7, lid 3 van de wet van 2 augustus 1963 sommige kinderen verhinderen, uitsluitend op grond van de woonplaats van hun ouders, de Franstalige scholen in Leuven en in de zes Brusselse randgemeenten waaronder Kraainem, die een « eigen regeling » hebben te bezoeken ».

1. De feiten

27. Luidens artikel 7, lid 2 *in fine* van de wet van 30 juli 1963, mag een « met redenen omkleed, in de Ministerraad overlegd en *in extenso* in het Belgisch Staatsblad bekend gemaakt Koninklijk Besluit », afwijken van de bepalingen van artikel 4 — dat betrekking heeft op de éentalige gebieden — « ten voordele van » :

« afdelingen voor buitengewoon onderwijs, thans bestaande afdelingen voor technisch onderwijs, en thans bestaande afdelingen voor middelbaar onderwijs, die als didactische afdelingen dienen voor een universiteit en in dezelfde agglomeratie als deze universiteit gevestigd zijn. Deze afdelingen zijn slechts toegankelijk voor kinderen wier moedertaal of gebruikelijke taal niet de onderwijstaal is van het taalgebied waar de school gevestigd is, waarvan het gezinshoofd buiten dit gebied verblijft, of het voordeel geniet van de bijzondere regeling als bedoeld in artikel 40 van de wet op het gebruik der talen in bestuurszaken, evenals voor kinderen van vreemde nationaliteit wanneer het gezinshoofd behoort tot een volkenrechtelijke organisatie, een ambassade, een gezantschap of een consulaat ».

Artikel 40 van de wet van 2 augustus 1963 op het gebruik der talen in bestuurszaken, waarnaar deze tekst verwijst, betreft « het personeel, de leerlingen en de hogleraren » van « de tweetalige universiteit gevestigd in een gemeente zonder speciale regeling », « evenals de leden van hun gezin die bij hen inwonen ».

Krachtens artikel 7, lid 2 *in fine* van de wet van 30 juli 1963, bracht een Koninklijk besluit van 8 augustus 1963, bekend gemaakt in het Belgisch Staatsblad van 22 augustus 1963, « tijdelijke afwijkingen van de bepalingen van artikel 4 » van deze wet aan. Hierbij werd o.a. het volgende bepaald :

« Boudewijn, Koning der Belgen,

« (...) ;

« Overwegend dat de korte tijdsspanne die de publicatie van deze wet scheidt van haar inwerkingtreding een gron-

dig onderzoek onmogelijk maakt van de toestand van de verschillende bestaande afdelingen die zich zouden kunnen beroepen op een afwijking van de bepalingen van artikel 4 (...);

«Overwegend dat het past de belanghebbende inrichtingen zo spoedig mogelijk bescheid te geven over hun lot tijdens het schooljaar 1963-1964;

« (...);

«Hebben Wij besloten en besluiten Wij :

« *Artikel 1.* De officiële inrichtingen en de door het Rijk gesubsidieerde of erkende vrije inrichtingen die, gedurende het schooljaar 1962-1963, een onderwijs hebben ingericht in een taal die niet deze is van het taalgebied waar de school gevestigd is, mogen dit onderwijs behouden gedurende het schooljaar 1963-1964 :

a) (...);

b) in de afdelingen voor technisch- of buitengewoon onderwijs;

c) in de Franstalige afdelingen voor middelbaar onderwijs van het H. Hart Instituut, te Heverlee.

Dit onderwijs is slechts toegankelijk voor kinderen die reeds in de inrichting ingeschreven waren gedurende het schooljaar 1962-1963, alsmede voor de kinderen bedoeld bij artikel 7 van de wet van 30 juli 1963.

« *Artikel 2* (...), »

Op 30 november 1967, verstrekte de Belgische regering, op verzoek van het Hof, de tekst van een Koninklijk besluit van 30 november 1966 «houdende toepassing van artikel 7, lid 2, 2° van de wet van 30 juli 1963». Bekend gemaakt in het Belgische Staatsblad van 3 december 1966, heeft dit besluit schijnbaar een blijvend karakter, wat het besluit van 8 augustus 1963 niet had.

De voornaamste bepalingen luiden als volgt :

«Boudewijn, Koning der Belgen,

(...);

Overwegende het bestaan van een onderwijs ingericht in afdelingen voor buitengewoon onderwijs en dat, op 30 juli 1963, van een onderwijs ingericht in afdelingen voor technisch onderwijs, in afdelingen voor middelbaar onderwijs dienstdoende als didactische afdelingen voor de Leuvense katholieke universiteit, en die in dezelfde agglomeratie als deze universiteit gevestigd zijn;

(...);

Gelet op de dringende noodzakelijkheid;

(...);

Hebben Wij besloten en besluiten Wij :

Artikel 1. Het onderwijs ingericht in de Franse taal in de afdelingen voor buitengewoon onderwijs alsmede dat bestaande op 30 juli 1963 in afdelingen voor technisch onderwijs, en in afdelingen voor middelbaar onderwijs die als didactische afdelingen voor de Leuvense Katholieke Universiteit dienen, en die in dezelfde agglomeratie als deze universiteit gevestigd zijn, is toegankelijk voor de kinderen bedoeld in Artikel 7, lid 2, 2° van de wet van 30 juli 1963, evenals voor degenen die al in zulke afdelingen ingeschreven waren gedurende het schooljaar 1962-1963.

Artikel 2. Dit besluit treedt in werking op 1 september 1966.

Artikel 3. (...) »

De stad Leuven en de aangrenzende gemeente Heverlee vallen beide in «het Nederlandse taalgebied»; zij zijn enkele kilometers verwijderd van de taalgrens. In Leuven bestaat sinds eeuwen een katholieke universiteit; deze omvat een Vlaamse en een Franse afdeling. Het H. Hart Instituut te Heverlee is ook een particuliere inrichting; vroeger had het Franse middelbare schoolklassen, uitslui-

tend toegankelijk voor meisjes. Aangezien deze klassen in het bijzonder dienst deden als «didactische afdelingen voor de universiteit» werd de handhaving ervan bij het Koninklijk besluit van 8 augustus 1963 toegestaan. Wat betreft het Koninklijk besluit van 30 november 1966, dit schijnt hun situatie niet in ongunstige zin gewijzigd te hebben, hoewel zij hierin niet meer met name genoemd worden. Klagers en de Belgische regering hebben niet de aanwezigheid gemeld, in de Leuvense agglomeratie, van Franse — officiële, gesubsidieerde of erkende — klassen behalve die van het H. Hart Instituut te Heverlee. Uit het rapport van de Commissie en de Koninklijke besluiten van 8 augustus 1963 en 30 november 1966 blijkt echter dat de Franse afdelingen van het buitengewoon, technisch en middelbaar onderwijs, verbonden aan de universiteit van Leuven, eveneens konden blijven bestaan.

Of zij nu in Leuven, of in Heverlee gelegen zijn, de betreffende klasse ontvangen financiële steun van de Staat. Tot deze klassen hebben echter slechts toegang, kinderen die tot vier categorieën behoren: de kinderen die gedurende het schooljaar 1962-1963 daar ingeschreven waren; de kinderen van het personeel, van de studenten en van de hoogleraren van de universiteit, evenals de leden van hun gezin die bij hen inwonen; de kinderen van vreemde nationaliteit, wanneer het gezinshoofd behoort tot een volkenrechtelijke organisatie, een ambassade, een gezantschap of een consulaat; en ten slotte de Franssprekende Belgische kinderen indien het gezinshoofd buiten de ééntalige Nederlandse streek woont.

28. Artikel 7, lid 3 b van de wet van 2 augustus 1963 werd reeds naar aanleiding van de derde vraag *in extenso* aangehaald (zie boven § 15). Het zij voldoende te herhalen dat in Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint Genesius-Rode, Wemmel en Wezenbeek-Oppem het kleuter- en lager onderwijs in het Frans moet worden gegeven aan kinderen voor wie dit de moedertaal of de gebruikelijke taal is, «als het gezinshoofd in een van deze gemeenten woont» en als «zestien in de betreffende gemeente wonende gezinshoofden» dit aanvragen.

De Commissie acht deze tekst «enigszins dubbelzinnig». Zij geeft er de volgende interpretatie aan, die door de Belgische regering niet werd ontkend:

«Het schijnt dat gezinshoofden gevestigd in verschillende gemeenten die echter tot dezelfde categorie behoren, zich niet kunnen verenigen om tezamen de oprichting van een Franse school in één der gemeenten aan te vragen, maar dat deze aanvraag uit moet gaan van zestien in dezelfde gemeente wonende gezinshoofden. Het schijnt daarentegen vast te staan dat, als er een Franse school in één van deze gemeenten bestaat, de Franstalige kinderen uit de andere gemeenten van dezelfde categorie daartoe eveneens toegelaten worden».

Hoe het ook zij een kind kan niet op school gaan in de Franse klassen van Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint Genesius-Rode, Wemmel of Wezenbeek-Oppem als het gezinshoofd elders woont dan in één van deze zes gemeenten «met een eigen regeling», bij voorbeeld in de ééntalige Vlaamse streek.

2. De door klagers voor de Commissie of via haar aangevoerde argumenten.

29. Volgens klagers schendt de omstreden wetgeving op de twee in aanmerking genomen punten artikel 2 van het Protocol en artikel 8 en 14 van het Verdrag.

Wat betreft de Franse klassen van Leuven en Heverlee, verklaren de ondergetekenden van klacht Nr. 1994/63 (Leuven en omgeving) om te beginnen, dat Leuven tot het «Belgische nationaal bezit» behoort en dientengevolge eerder «een nationaal statuut dan een Vlaams statuut»

dient te hebben. In 1963 echter «scheelde het weinig» of de Franse afdeling van de universiteit werd opgeheven uit naam van het «principe van de absolute integriteit van het Vlaamse grondgebied»; er zou toenmaals slechts vanaf gezien zijn om praktische en financiële redenen en de actie die ernaar streeft genoemde afdeling naar Walonië «te verjagen» zou heden ten dage voortgezet worden. Klagers leggen er bovendien de nadruk op dat vroeger in Leuven en in Heverlee een aantal Franse klassen bestonden, waaronder overgangsklassen. De inwerkingtreding van de Wet van 30 juli 1963 had tot gevolg dat de meeste van deze klassen opgeheven werden. Wat betreft de klassen die overbleven, hun handhaving is precair en herroepbaar, want artikel 7, lid 2 van de wet van 30 juli 1963 heeft een veroorlovend en géén gebiedend karkter («mag afgeweken worden!!»).

De ondertekenaars van klacht Nr. 1994/63 verwijten de Belgische wetgever hen te beletten hun kinderen in te schrijven in de aldus gehandhaafde klassen. Zij verklaren bijna allen in Leuven, Heverlee of andere gemeenten van het ééntalige Vlaamse gebied te wonen, niet te behoren tot het personeel, de studenten en de hogleraren van de katholieke universiteit en van Belgische nationaliteit te zijn. Zij geven dus toe dat zij niet voldoen aan de verschillende in artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli 1963 gestelde voorwaarden. De taalinspectie zou zorgvuldig de inachtneming van deze voorwaarden controleren; één der klagers zou dit persoonlijk ondervonden hebben.

Bijgevolg zou artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli 1963 ingaan tegen de «verlangens van klagers» uit Leuven, «die voor hun kinderen een Franse opvoeding wensen». Dit zou tot een toestand leiden die des te meer te veroordelen is, daar klagers uitsluitend of hoofdzakelijk de Franse taal gebruiken, «daar zij in een streek wonen met een belangrijke Franssprekende minderheid en een Franse school wordt gehandhaafd waarvan de toegang hun geweigerd wordt». Deze laatste omstandigheid zou aantonen dat het er hier weinig toe doet te weten of artikel 2 van het Protocol al dan niet positieve verplichtingen met zich meebrengt. Om aan hun kinderen de gelegenheid te geven hun studie in het Frans te doen, zouden klagers zich verplicht zien hetzij over te gaan tot «schoolemigratie», hetzij Leuven te verlaten; hieruit zou een schending van de bij artikel 8 van het Verdrag gewaarborgde rechten voortvloeien. Door de Franse klassen van Leuven en Heverlee open te stellen voor bepaalde buitenlandse kinderen en voor de kinderen van het personeel, de studenten en de hogleraren van de universiteit zou de wetgever «onderwijs hebben ingesteld voor een bepaalde stand, voor bevoorrechten». In het algemeen gesproken stelt naar hun mening artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli 1963 een reeks discriminaties in, die niet slechts op de woonplaats gebaseerd zijn, maar ook nog op het geslacht (H. Hart Instituut te Heverlee), de taal, het deeluitmaken van een nationale of taalminderheid, de nationaliteit en het beroep. De klagers uit Antwerpen en Gent (klacht Nr. 1691/62 en 1769/63) betreuren het eveneens hun kinderen niet te kunnen toevertrouwen aan Franse klassen in de Leuvense agglomeratie.

De voorwaarden betreffende de woonplaats, waaraan artikel 7 lid 3 B van de wet van 2 augustus 1963 de toegang tot de Franse klassen van de zes gemeenten «met een eigen regeling» onderwerpt, is volgens hen ook in strijd met het Verdrag en met het Protocol. Weliswaar benadelen zij op generlei wijze de ondertekenaars van klacht Nr. 1677/62 omdat die de Kraainem wonen; de Commissie en de Belgische regering hebben niet nagelaten dit op te merken. In feite vallen deze klagers vooral de andere aspecten van de regeling aan, die van toepassing is op Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint Genesius-Rode, Wemmel en Wezembeek-Oppem (zie boven); zij achten

het echter abnormaal dat een clause «uitsluitend gebaseerd op de territorialiteit» het «kinderen die aan de andere kant van de straat, maar reeds op het administratief gebied van een andere gemeente wonen» belet de scholen in kwestie te bezoeken. De klagers uit Alsemberg, Beersel, Antwerpen, Gent, Leuven en Vilvoorde zijn meer rechtstreeks getroffen. Zo zou de zoon van één van de advocaten, die de klagers uit Antwerpen, Gent en Vilvoorde vertegenwoordigt (klachten r. 1691/62, 1769/63 en 2126/64), in Tervuren wonen, plaats die tot het Nederlandstalig gebied behoort, maar aan Wezembeek-Oppem grenst; de inwerkingtreding van de wet van 2 augustus 1963 zou hem verplicht hebben zijn kinderen van een Franse school in Wezembeek-Oppem, op 150 meter van zijn huis gelegen, weg te nemen, en hen dagelijks naar Brussel te sturen, ongeveer 12 km. van zijn huis verwijderd. Klagers noemen zich in dit opzicht het slachtoffer van schendingen van artikel 2 van het Protocol en artikel 8 en 14 van het Verdrag, en in het bijzonder van een op de woonplaats gebaseerde discriminatie.

Zowel in het geval van Leuven als in dat van de zes Brusselse randgemeenten zouden de door klagers gemelde discriminaties niet berusten op «financiële of administratieve redenen»:

zij zouden uiting zijn van de wil de individuele vrijheden op te offeren aan de «rechten van het territoire» en «de Franstalige minderheden te liquideren» door hen te verplichten zich te «vervlamen» of te «verhuizen».

3. De door de Belgische Regering en door de Commissie voor het Hof aangevoerde argumenten.

30. De Belgische regering houdt vol dat de omstrede wetgeving op deze twee punten, geenszins ingaat tegen de vereisten van de drie door klagers genoemde artikelen. In hoofdzaak concluderend dat deze artikelen in het geheel niet van toepassing zijn (zie boven), brengt zij verschillende subsidiaire argumenten naar voren. Zij legt er in wezen de nadruk op dat artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli en artikel 7, lid 3 B van de wet van 2 augustus 1963 slechts van het territorialiteitsprincipe afwijken om redenen van zeer bijzondere aard: tegemoet te komen aan «didactische behoeften van de tweetalige universiteit» van Leuven en, in de zes gemeenten met een eigen regeling, bepaalde faciliteiten te verschaffen aan een «tamelijk belangrijke Franssprekende taalminderheid», die daar gevestigd is. Deze rechtvaardigingen zouden tegelijkertijd de perken aangeven waarbinnen de betreffende afwijkingen zouden moeten blijven. Waarom zou de wetgever het dulden dat de aan de Franstaligen in Leuven en de zes Brusselse Randgemeenten verleende «concessies» het «uitgangspunt» worden voor «een verfransing van de Vlaamse bevolking van deze en omliggende gemeenten» terwijl het doel ervan — «oorbaar» en «wettig» — juist is, in Vlaanderen de opleiding van een Nederlandssprekende elite te bewerkstelligen? De moeilijkheden die in dit opzicht rijzen zouden «moeilijkheden van meerdere of mindere mate» zijn en «de vraag in hoeverre er aanleiding is deze uitzonderingen uit te strekken» is geen kwestie van recht maar van politiek. Het oordeel van de Commissie zou in zoverre «onlogisch» en «paradoxaal» zijn dat de door de meerderheid geconstateerde schending «zou verdwijnen als de Belgische Staat zonder meer de genoemde concessies introk».

31. Voor het Hof het in haar rapport geformuleerde oordeel bevestigend, begint de Commissie met op te merken dat artikel 2 van het Protocol, zelfstandig genomen, «de Belgische Staat niet verplicht de kinderen van klagers toe te laten op de Franse scholen» die — officiële zowel als particuliere — bij uitzondering en tijdelijk op Vlaams gebied zijn opgericht of worden gehandhaafd:

«vrij om scholen op te richten of te subsidiëren of zich daarvan te onthouden», kan de Staat «de toegang tot deze scholen regelen zoals hij dat wenst». Twee leden van de Commissie komen tot dezelfde conclusie langs verschillende wegen, maar drie andere achten het «onverenigbaar met de eerste zin van artikel 2 dat de Belgische Staat het de Franstaligen die hetzij in de ééntalige Vlaamse streek, hetzij in het gebied van de Brusselse taalgrens wonen, niet toestaat hun kinderen naar Franse scholen in hun omgeving te sturen». De Commissie vestigt de aandacht van het Hof op deze verschillende persoonlijke meningen.

Hoewel «de uitsluiting van de kinderen van klagers» haar niet gebaseerd schijnt te zijn op motieven «van technische of administratieve aard», was de Commissie toch ook niet van mening «dat hieruit een schending van artikel 8 van het Verdrag voortvloeit»: als «het Verdrag de Staat niet verplicht aan de Franstaligen in Vlaanderen onderwijs in het Frans te bieden, ondanks de schoolplicht die hij heeft ingesteld, dan volgt daaruit dat niets hem verplicht hen tot de Franse scholen toe te laten, noch die Franse scholen te subsidiëren», die «voor de kinderen van klagers onder niet bij de taalwetgeving voorziene omstandigheden toegankelijk» zouden zijn.

De Commissie tracht ten slotte vast te stellen of artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli 1963 en artikel 7, lid 3 B van de wet van 2 augustus 1963 op het onderhavige punt al dan niet verenigbaar zijn met artikel 2 van het Protocol en artikel 8 van het Verdrag, ditmaal in samenhang met artikel 14 beschouwd. Haar antwoord is negatief wat betreft artikel 8 van het Verdrag en de tweede zin van artikel 2 van het Protocol, en positief wat betreft de eerste zin van artikel 2. De twee door klagers bestreden wettelijke bepalingen schijnen haar te behoren tot die, welke de wens weergeven de minderheden, tegen hun wil, in het plaatselijk taalmilieu te assimileren. De bij artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli 1963 voorziene verschillen in behandeling zouden echter niet allen discriminaties zijn. De twee uitzonderingen ten gunste van bepaalde buitenlandse kinderen en «de kinderen van hoogleraren, studenten en leden van het personeel van de Universiteit» van Leuven kunnen, volgens de Commissie, gerechtvaardigd worden, de eerste door regels van de internationale courtoise, de tweede door het «tweetalig karakter» van deze Universiteit. De commissie ziet evenmin een discriminatie «in het feit dat het Heilig-Hart Instituut te Heverlee slechts meisjes toelaat, of in de gunst verleend aan kinderen die daar gedurende het schooljaar 1962-1963 reeds ingeschreven waren» (Koninklijke Besluiten van 8 augustus 1963 en 30 november 1966).

Daarentegen is de Commissie van mening dat artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli 1963 inbreuk maakt op het recht op onderwijs zoals dit wordt gewaarborgd door de eerste zin van artikel 2 van het Protocol *juncto* artikel 14 van het Verdrag, voor zover de Franse klassen in Leuven en Heverlee ontoegankelijk zijn voor «de kinderen van klagers, omdat zij op Vlaams gebied wonen» (oordeel uitgebracht met 8 stemmen tegen 4). Hetzelfde zou het geval zijn met artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963, voor zover lid 3 B, het de kinderen, wier ouders niet in de zes gemeenten met een eigen regeling wonen, belet te worden toegelaten tot de Franse klassen van deze gemeenten, terwijl de Nederlandse klassen van genoemde gemeenten «toegankelijk zijn», volgens lid 3 A en «voor zover er plaats is», «voor Nederlandssprekende kinderen» uit de omtrek en in het bijzonder uit Wallonië (oordeel uitgebracht met 7 stemmen tegen 5).

De Commissie meent dat op dit punt onderscheid moet worden gemaakt «tussen officiële en particuliere erkende scholen», «Deze laatste zouden gemachtigd en bereid zijn» «leerlingen toe te laten ongeacht de woonplaats van

hun ouders, ware het niet de taalwetgeving en het risico hun recht op subsidies van de Staat te verliezen. Wat betreft de officiële scholen «zou men zich kunnen voorstellen dat zij «om administratieve en financiële redenen» gereserveerd zijn voor kinderen die in de gemeenten wonen» waar deze scholen zich bevinden. De «zowel door klagers als door de Belgische Regering verstrekte inlichtingen» zouden echter aantonen dat redenen van deze aard niet aanwezig zijn. «De bedoelde voorwaarden betreffende de woonplaats» kunnen slechts worden verklaard «door de opzet, de uitbreiding of de handhaving van de Franse taal en cultuur» op Vlaams gebied «te belommen», en zelfs «de assimilatie van de minderheden in het plaatselijk taalmilieu» te bewerkstelligen. Deze wil blijkt, volgens de Commissie, «duidelijk in het geval van de Franse scholen in Leuven en Heverlee» waar «kinderen uit Wallonië» worden toegelaten, terwijl «kinderen der Franstaligen» die «ter plaatse» wonen, worden geweigerd. Het zou dus van weinig belang zijn «dat noch het Verdrag, noch het Protocol, de Staat verplichten onderwijs van elke aard ook in te stellen of te subsidiëren»: «in dit geval bestaat het onderwijs en, voor zover het particulier is, wordt het gesubsidieerd».

«De uitsluiting van de kinderen van klagers» zou als een «hardheid» kunnen worden beschouwd en de «Nederlandssprekende kinderen zouden er «geen enkel voordeel» van hebben. Zou de afschaffing zonder meer van de Franse klassen in Leuven, Heverlee, Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel en Wezembeek-Oppem de discriminatie in kwestie uitwissen? De Commissie acht het onnodig «deze eventualiteit» te onderzoeken, «die o.a. tot gevolg zou hebben Kraainem haar Franse school te ontnemen, terwijl daar de Fransstaligen in de meerderheid zijn: «wat het gevolg kan zijn van een wetsverandering, in de nabije of verre toekomst» «gaat haar niet aan». Het komt haar trouwens tamelijk «onwaarschijnlijk» voor «dat de Belgische Regering een zo radicale oplossing zou overwegen, die ongetwijfeld in de praktijk «moeilijk» zou kunnen worden aanvaard».

Vijf leden van de Commissie zien geen schending in het geval van Kraainem en de vijf andere Brusselse randgemeenten; vier van hen constateren ook geen schending in het geval van Leuven en Heverlee. De Commissie vestigt de aandacht van het Hof op hun afwijkende meningen.

4. De uitspraak van het Hof.

32. Het Hof zal eerst de wettelijke en administratieve regelen die de toegang tot het Franse onderwijs in Leuven en Heverlee regelen, onderzoeken en dan die welke betrekking hebben op de zes gemeenten met speciale faciliteiten.

Leuven en Heverlee behoren tot de ééntalige Nederlandse streek. Als de wetgever daar de handhaving van Franstalig onderwijs toestond, dan is dit voornamelijk vanwege de behoeften voortvloeiend uit het tweetalig karakter van de Universiteit van Leuven. Dit onderwijs in de Franse taal functionneert in de beide gemeenten volgens dezelfde beginselen als die waarop de voorwaarden betreffende de toegang hiertoe gebaseerd zijn. Het net van de omstreken bepalingen (artikel 7 *in fine* van de wet van 30 juli 1963 en de Koninklijke Besluiten van 8 augustus 1963 en 30 november 1966) staat dus in verband met hun doel. Zij worden in de eerste plaats verleend aan de hoogleraren, het personeel en de studenten, zonder wier aanwezigheid deze universiteit niet tweetalig zou kunnen blijven. Een tweede reden waarom de Franse klassen in Leuven en Heverlee toegankelijk blijven voor kinderen uit Franssprekende gezinnen die buiten de ééntalige Nederlandse streek wonen is omdat zij dienst doen als didactische afdelingen van de tweetalige universiteit van Leuven. Wat betreft de gunst verleend aan

bepaalde kinderen van vreemde nationaliteit, deze wordt gerechtvaardigd door de gebruikelijke internationale courtoisie. Dientengevolge is de uitsluiting van Franstalige kinderen die in de ééntalige Nederlandse streek wonen en waarvan de ouders niet behoren tot de hoogleraren, de studenten en de leden van het personeel van de Universiteit, geen discriminatoire maatregel in aanmerking nemende de wettigheid van het specifieke doel van de wetgever.

De situatie ligt geheel anders in het geval van de zes gemeenten « met speciale faciliteiten » die behoren tot de agglomeratie van Brussel, de hoofdstad van een tweetalige staat en een internationaal centrum. Volgens de aan het Hof verstrekte gegevens tellen genoemde gemeenten een groot aantal Franssprekende gezinnen; zij vormen tot op zekere hoogte een gordel met een « gemengd » karakter.

Om tegemoet te komen aan deze gegeven situatie, is artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963 afgeweken van het territorialiteitsprincipe, zoals het Hof reeds opmerkte naar aanleiding van de derde vraag. Uit het eerste lid van dit artikel blijkt namelijk dat de zes gemeenten niet meer tot de ééntalige Nederlandse streek behoren, maar een « apart administratief arrondissement » vormen met een « eigen regeling ». Lid 2 trekt hieruit in de eerste plaats een aantal consequenties: in hoofdzaak bepaalt dit, dat de zes betreffende gemeenten een tweetalige regeling « in bestuurszaken » genieten. Lid 3, dat door klagers onverenigbaar geacht wordt met artikel 8 en 14 van het Verdrag en met artikel 2 van het Protocol, is van toepassing « op het onderwijs ». Het bepaalt dat de taal van het onderwijs in de zes gemeenten Nederlands zal zijn; het schrijft echter de instelling voor van officieel of gesubsidieerd kleuter- en lager onderwijs in het Frans ten behoeve van kinderen voor wie Frans de moedertaal of de gebruikelijke taal is, mits zestien gezinshoofden dit aanvragen. Dit onderwijs is echter niet toegankelijk voor kinderen wier ouders buiten de betreffende gemeenten wonen. Daarentegen laten de Nederlandse klassen van dezelfde gemeenten in principe alle kinderen toe, ongeacht hun moedertaal of gebruikelijke taal en de woonplaats van hun ouders. Aangezien de voorwaarde betreffende de woonplaats dus slechts van toepassing is ten aanzien van één der twee taalgroepen, dient het Hof te onderzoeken of hieruit een discriminatie in strijd met artikel 14 van het Verdrag in samenhang met de eerste zin van artikel 2 van het Protocol of met artikel 8 van het Verdrag voortvloeit.

De vereisten van het Verdrag in aanmerking genomen, kan een dergelijke maatregel niet gerechtvaardigd worden in zover ten nadele van bepaalde personen, factoren van discriminatoire aard aanwezig zijn, die met name meer op de taal dan op de woonplaats gebaseerd zijn.

In de eerste plaats is deze maatregel niet gelijk van toepassing op gezinnen die of de ene of de andere landstaal spreken. De Nederlandssprekende kinderen die in de trouwens zeer nabije, ééntalige Franse streek wonen, hebben toegang tot de Nederlandstalige scholen in de zes gemeenten, terwijl aan de Franssprekende kinderen die in de ééntalige Nederlandse streek wonen, de toegang tot de Franse scholen van dezelfde gemeenten geweigerd wordt. Desgelijks staan de Nederlandse klassen van de zes gemeenten open voor de Nederlandssprekende kinderen uit het ééntalig Nederlands gebied, terwijl Franssprekende kinderen uit dit gebied toegelaten worden tot de Franse klassen van genoemde gemeenten.

Een dergelijke situatie vormt overigens een tegenstelling met die welke voortvloeit uit de toegangsmogelijkheden tot de Franstalige scholen van het arrondissement Brussel-Hoofdstad, die openstaan voor Franssprekende kinderen onafhankelijk van de woonplaats van hun ouders (artikel 5 en 17 van de wet van 30 juli 1963).

Het blijkt dus dat de voorwaarde betreffende de woon-

plaats niet opgelegd wordt in het belang van de schoolinstellingen, om administratieve of financiële redenen: zij komt, in het geval van klagers, uitsluitend voort uit overwegingen betreffende de taal. Bovendien zijn bij de omstreken maatregel, in het geval van het merendeel der klagers en hun kinderen, de aangewende middelen niet geheel evenredig aan het beoogde doel. Het Hof merkt hierbij in het bijzonder op, dat het feit, dat het onmogelijk is toegang te verkrijgen tot de officiële of gesubsidieerde Franse scholen van de zes gemeenten « met speciale faciliteiten », de kinderen van klagers te meer treft in de uitoefening van hun recht op onderwijs, aangezien dergelijke scholen in de gemeenten waar zij wonen niet aanwezig zijn.

Het genot van het recht op onderwijs zoals het Hof dit opvat, en meer in het bijzonder dat van het recht toegang te hebben tot bestaande scholen, blijkt op dit punt niet gewaarborgd te zijn aan een ieder zonder onderscheid, zoals met name het onderscheid gebaseerd op de taal. Met andere woorden, de omstreken maatregel blijkt in dit opzicht onverenigbaar te zijn met de eerste zin van artikel 2 van het Protocol in samenhang met artikel 14 van het Verdrag. Onder deze omstandigheden acht het Hof het onnodig na te gaan of genoemde maatregel artikel 8 van het Verdrag, al dan niet in samenhang met artikel 14, eerbiedigt.

F. De zesde vraag

33. De zesde vraag heeft betrekking op het al dan niet bestaan, in het geval van klagers, van een schending van artikel 2 van het Protocol en artikel 8 en 14 van het Verdrag, of van één van deze artikelen,

« voor zover de wetten van 1932 resulteerden en de wetten van 1963 resulteren in een algehele weigering van de erkenning van getuigschriften van middelbaar onderwijs dat niet overeenkomstig de taalwetgeving werd gegeven. »

1. De feiten

34. Aan het eind van elke cyclus van het middelbaar onderwijs reiken de middelbare scholen aan de leerlingen getuigschriften uit die de gevolgde studie omschrijven en vermelden dat deze met succes werd volbracht, want België heeft niet het systeem van het Franse « baccalauréat ».

Het getuigschrift van het eindexamen middelbaar onderwijs dient tot bewijs dat de houder ervan geschikt verklaard wordt het hoger onderwijs te volgen. Het is echter wettelijk slechts geldig na « homologatie » door een voor dit doel voor het gehele land ingestelde jury, de « homologatie-jury ». Deze onderzoekt slechts de getuigschriften: zij verleent alleen de homologatie als de studies met de wettelijke voorschriften overeenkomen.

De houder van een niet-gehomologeerd getuigschrift kan hoger onderwijs volgen, bijv. aan de Universiteit, en een universitaire graad halen die « wetenschappelijke graad » genoemd wordt, maar niet een « wettelijke » of « academische » graad. Nu geven uitsluitend de wettelijke of academische graden toegang tot een aantal ambten en beroepen: administratieve loopbanen, of ambten en beroepen bij de rechterlijke macht, in de advocatuur, het notariaat, de geneeskunde, enzovoorts. Zij die niet-erkennde getuigschriften hebben, moeten, als zij dergelijke ambten of beroepen wensen uit te oefenen of als zij een wettelijke of academische graad wensen te verkrijgen, een volledig examen afleggen voor een orgaan dat algemeen bekend staat als de « centrale jury ».

35. De erkenning van een getuigschrift hangt af van het voldoen zowel aan de bij de wet vastgelegde tech-

nische en wetenschappelijke voorwaarden als aan die betreffende de taalregeling in het onderwijs.

De wet van 12 mei 1910 bepaalde dat houders van getuigschriften die vanwege het niet voldoen aan de taalvoorschriften niet erkend kunnen worden, voor de centrale jury een aanvullend examen moesten afleggen, dat uitsluitend betrekking had op die der twee landstalen waarin zij niet hun middelbaar onderwijs hadden genoten, wilden zij toegelaten worden tot het kandidaatsexamen in de letteren en wijsbegeerte, in de natuur- en wiskundige wetenschappen, het notarieel kandidaatsexamen en het kandidaatsexamen voor ingenieursopleiding. Dezelfde bepaling was opgenomen in het Ontwerp van de wet van 15 juli 1932; de Memorie van Toelichting legde er de nadruk op dat zij, die een «beroep wensten uit te oefenen waarvoor een wettig diploma noodzakelijk was, het bewijs moesten leveren dat zij de taal van de streek waarin zij dit beroep zouden moeten uitoefenen, kenden.» Het Belgische Parlement wijzigde echter dit ontwerp, dat de wet werd van 15 juli 1932 op het toekennen van academische graden.

36. De wet van 15 juli 1932 herriep die van 12 mei 1910 (artikel 4). Haar voornaamste bepalingen luiden als volgt:

Artikel 1

«Niemand kan toegelaten worden tot het examen van kandidaat in de wijsbegeerte en letteren, van kandidaat in de natuur- en geneeskundige wetenschappen, zo uit het in zijn bezit zijnde getuigschrift van middelbare studiën, uitgereikt overeenkomstig de artikelen 5 tot 8 der wet van 10 april 1890 — 3 juli 1891 op het toekennen van de academische graden, niet blijkt:

A. wanneer bedoeld getuigschrift afgeleverd werd door een inrichting gelegen in de Vlaamse streek of in de Waalse streek:

1) Dat de door de betrokkene gevolgde cursussen gehouden werden in de taal der streek;

2) Dat de betrokkene, gedurende tenminste vier uren per week in elk studiejaar, de cursus in een tweede moderne taal heeft gevolgd, als bedoeld bij artikel 10 der wet betreffende het taalstelsel van het lager onderwijs en van het middelbaar onderwijs.

B. wanneer het getuigschrift afgeleverd door een inrichting gelegen in een gemeente van de Brusselse agglomeratie of in een tweetalige gemeente van de taalgrens:

1) Dat de door de betrokkene gevolgde cursussen zodanig waren ingericht, dat aan zijn moedertaal of gebruikelijke taal — hetzij Frans of Nederlands — de voorrang wordt verleend als onderwijstaal;

2) Dat de betrokkene, gedurende tenminste vier uren per week in ieder studiejaar, een cursus in de Nederlandse taal heeft gevolgd, zo hij zijn studiën in het Frans heeft voltrokken, en een cursus in de Franse taal, zo hij zijn studiën in het Nederlands heeft voltrokken.

Zo de betrokkenen zijn studie voltooid heeft in één der bijzondere afdelingen, bedoeld bij artikel 9 der wet betreffende het taalstelsel van het lager onderwijs en van het middelbaar onderwijs of in een gelijksoortige bijzondere afdeling van een onderwijsinrichting, die niet onderworpen is aan de wetgeving tot regeling van het middelbaar onderwijs, moet uit het getuigschrift van middelbare studiën blijken dat de houder de voorwaarden vervulde door dit artikel vereist om tot bedoelde afdeling te worden toegelaten en dat de voorschriften van artikel 10 van genoemde wet, in verband met de studie van een tweede taal, nageleefd werden.

Het getuigschrift geeft op nauwkeurige wijze het stelsel aan, volgens hetwelk de studiën voltrokken werden.»

Artikel 2

«Voor de toepassing van het voorgaande artikel, wat betreft de getuigschriften afgeleverd door onderwijsinrichtingen die niet onderworpen zijn aan de wetgeving tot regeling van het middelbaar onderwijs, wordt de moedertaal of de gebruikelijke taal bepaald door de verklaring van het gezinshoofd. In geval van twijfel over de nauwkeurigheid van deze verklaring wordt bij het begin van het schooljaar een examen afgenomen door het hoofd der instelling of door zijn gemachtigde, bijgestaan door twee leden van zijn onderwijzend personeel.

Het getuigschrift der studiën vermeldt uitdrukkelijk dat deze procedure streng nageleefd werd.»

Artikel 3

«Zo de houder van het getuigschrift van middelbare studiën zijn onderwijs genoten heeft in twee of meer instellingen die in verschillende streken gelegen zijn, moet uit het getuigschrift blijken dat de voorschriften van het eerste artikel in iedere streek werden in acht genomen.

Zo de houder zijn middelbare studiën in het buitenland aangevangen en in België voltrokken heeft, moet uit het getuigschrift blijken dat de voorschriften van de eerste artikel in acht genomen werden, wat betreft het deel der studiën in België voltooid.»

Artikel 5

«Bij de toepassing van deze wet op de Duitssprekende gemeenten, kunnen afwijkingen door de plaatselijke omstandigheden gewettigd, bij met redenen omkleed en in de *Moniteur* bekend gemaakt koninklijk besluit toegestaan worden.

De weigering om de niet met de taalwetgeving in overeenstemming zijnde getuigschriften te erkennen, werd later uitgestrekt tot verschillende andere studies die niet door de wet van 15 juli 1932 geregeld werden (wet van 27 juli 1947, Koninklijk besluit van 5 mei 1953 en artikel 23 van de wet van 29 mei 1959).

37. De wet van 30 juli 1963, waarvan de artikelen 4 tot 8 de onderwijstalen in de verschillende gebieden van het Rijk bepalen, herriep (in artikel 24) de wet van 15 juli 1932. Artikel 19 van die wet luidt als volgt:

«Gehomologeerd kunnen slechts worden de getuigschriften betreffende de studiën die overeenkomstig deze wet zijn gedaan, in de inrichtingen vallend onder het eerste artikel en in de andere vrije instellingen.

Uitzondering wordt gemaakt voor de getuigschriften, bij afwijking van artikel 4 van ondeelhavige wet door een universiteit uitgereikt als sancte van de studiën in een jaar voorbereidend tot de graad van kandidaat burgerlijk-ingenieur».

Artikel 1, waarnaar artikel 19 verwijst, bepaalt dat de wet van 30 juli 1963 van toepassing is op «de officiële inrichtingen voor kleuter-, lager, middelbaar, normaal-, technisch, kunst- of buitengewoon onderwijs» en op «dezelfde door het Rijk gesubsidieerde of erkende vrije inrichtingen». Voorts bepaalt artikel 4: «de onderwijstaal is het Nederlands in het Nederlands taalgebied, het Frans in het Frans taalgebied, en het Duits in het Duits taalgebied, behoudens in de gevallen bepaald bij de artikelen 6 tot 8».

De strekking van bovengenoemd artikel 19 gaf aanleiding tot een controverse tussen klagers en de Belgische regering. Klagers hielden vol dat, volgens artikel 19 *juncto* artikel 1, de erkenning van het getuigschrift van middelbaar onderwijs niet meer uitsluitend afhangt, zoals onder de wet van 15 juli 1932, van het «voldoen aan de taalvoorschriften» van de betreffende studie, maar ook van dat van het voorafgaande kleuter- en lager onderwijs.

De Belgische regering bestreed de juistheid van deze interpretatie. In dit punt te hebben onderzocht, kwam de Commissie, met de Belgische regering, tot de conclusie, dat artikel 19 inderdaad slechts op het middelbaar onderwijs doelt. Haar beschouwingen op dit punt komen het Hof volkomen overtuigend voor.

38. Onder de wetgeving van 1963 evenals onder die van 1932 kan de niet-erkenning verholpen worden door een, voor de centrale jury afgelegd examen. Zoals de Belgische regering deed uitkomen, werd «de centrale jury oorspronkelijk niet ingesteld als middel om de gevolgen van de taalwetgeving te ontkomen, maar met een sociaal en democratisch doel; het geeft jongelui uit minder welgestelde gezinnen, voor wie de ouders geen normale studie konden betalen, de gelegenheid, ondanks alles een wettig diploma te verkrijgen; deze jury dient tevens om een verkeerde oriëntering te herstellen.» Er zijn dan ook onder de kandidaten, naast leerlingen die hun studie onder niet met de taalwetgeving in overeenstemming zijnde omstandigheden voltooiden, «veel autodidacten, studenten die schriftelijk of op een andere wijze onderricht ontvingen». Er bestaan niet alleen centrale jury's voor het middelbaar onderwijs (lager en hoger), maar ook voor handels-, normaal- en universitair onderwijs en voor de voornaamste takken van het technisch- en kunstonderwijs.

Het examen heeft betrekking op alle in het betreffende studieprogramma opgenomen vakken. Wat betreft het middelbaar onderwijs hebben de kandidaten de gelegenheid het examen in twee delen te doen, die overeenkomen met de twee cyclussen — lagere en hogere — van dit onderwijs. De examens worden naar keuze afgenomen in het Nederlands, Frans of Duits. De inschrijvingsrechten bedragen thans 100 Belgische franken voor het behalen van het bekwaamheidsdiploma dat toegang verleent tot het hoger onderwijs (maturiteitsexamen) en 200 Belgische franken voor het behalen van het getuigschrift van hoger middelbaar onderwijs, of van het diploma voor toelating tot het examen van candidaat-burgerlijk ingenieur (Belgisch Staatsblad van 4 mei 1968, blz. 5103-5104).

Uit de aanvullende inlichtingen, in januari 1968 door de Belgische regering en door de Commissie aan het Hof verstrekt, blijkt «dat het aantal door de scholen uitgereikte en gehomologeerde getuigschriften groter is bij de Nederlandstalige scholen dan bij de Franstalige», maar dat «de verhouding omgekeerd is wat betreft de door de centrale jury uitgereikte getuigschriften». De Commissie schrijft dit toe «aan het aantal Fransspreekende kandidaten die geen erkenning van hun getuigschrift konden krijgen ten gevolge van studies die niet in overeenstemming waren met de taalregeling».

Noch de Belgische regering, noch de Commissie waren in staat te voldoen aan de wens van het Hof haar een overzicht te verstrekken waarin enerzijds de leerlingen werden vermeld, in het bezit van een getuigschrift van middelbaar onderwijs, maar die niet hadden voldaan aan de vereisten van de taalwetgeving, en anderzijds de andere kandidaten. De Belgische regering wijst er op dat «de inschrijvingsformulieren der kandidaten opzettelijk géén vraag bevatten betreffende de voorafgaande studie», want de bedoeling is dat de centrale jury zich «in een volkomen objectieve positie» bevindt.

Het blijkt dat het percentage geslaagden voor de centrale jury in het hoger middelbaar onderwijs over het algemeen varieert tussen de 25 en 50 % voor elk der twee jaarlijkse zittingen en dat het vrij vaak kleiner is bij de in het Frans afgenomen examens dan bij die welke in het Nederlands zijn afgenomen. Volgens de Belgische regering «komt het globaal genomen overeen met het

percentage leerlingen die het middelbaar onderwijs met succes voltooien». Een kandidaat die niet slaagt kan het examen voor de centrale jury zo vaak hij dat wenst overdoen.

2. De door klagers voor de Commissie of via haar aangevoerde argumenten

39. Klagers zijn van mening dat, terwijl de aan de wetgeving van 1932 (wet van 12 mei 1910) voorafgaande teksten» op dit gebied «in hoge mate rechtvaardig» waren, de wet van 15 juli 1932 en artikel 19 van de wet van 30 juli 1963 op het onderhavige punt onverenigbaar was, resp. is, met artikel 2 van het Protocol en artikel 8 en 14 van het Verdrag. In hun ogen wordt het sturen van de kinderen naar particuliere Franstalige, in Vlaanderen gelegen scholen, door de weigering van erkenning «illusoir» en «frustrerend», want deze scholen reiken slechts «prachtige perkamente diploma's» uit zonder enig praktisch nut. Een werkgever stelt zich weliswaar soms, «als het niet anders kan», met zo'n getuigschrift tevreden; het gebeurt ook dat leerlingen van «meisjeskostscholen» zich minder bezorgd maken om het verkrijgen van een wettig diploma dan om «een volledige opleiding» te krijgen. Dat zijn echter «heel weinig voorkomende» gevallen: «bij overheidsinstellingen, en in administratie» zou alleen het wettig diploma gelden, «een onontbeerlijk document» in het leven van een Belg. Klagers ontkennen niet dat het bezit van een niet-erkend getuigschrift voldoende is voor het verkrijgen van een «wetenschappelijke» graad, in tegenstelling tot de «wettige» of «academische» graden. Het bestaan alleen van deze twee aparte titels sluit echter reeds een verschil in waarde in. De wetenschappelijke graden zouden bijna uitsluitend voor buitenlanders van belang zijn. Trouwens zij zijn in twee categorieën verdeeld, waarvan de eerste 118 graden omvat, die overeenkomen met sommige van de wettige graden, en de tweede de «graden toegekend na niet bij de wet bepaalde studies». Degene die een niet-erkend getuigschrift heeft, aldus klagers, heeft in principe toegang noch tot het technisch onderwijs, noch tot de hogere graad middelbaar handelsonderwijs, noch tot de hogere handelsstudie, noch tot «de belangrijkste beroepen»: bij de rechterlijke macht, in de advocatuur, bij het bestuur in het algemeen, medische en para-medische beroepen, enzovoorts. Toen de Belgische regering aanvoerde dat het Verdrag niet het recht waarborgt op de uitoefening van een beroep, antwoordden klagers dat zij zich geenszins beroepen op dit recht, maar op «de vrijheid van het gezinshoofd, het recht op onderwijs, het recht op een-biediging van het gezinsleven» en het principe van non-discriminatie. Volgens hen is de weigering van de erkenning in feite een «verkapte sanctie», een «straf»-maatregel die de «afvallige scholen» tot sluiting veroorzaakt. Deze weigering zou geenszins voortkomen uit administratieve of technische overwegingen, die bijvoorbeeld de «waarde van het gegeven onderwijs» en «de overeenstemming daarvan met het programma» betreffen, maar zou uitgelegd kunnen worden door het vaste besluit het Frans in Vlaanderen «uit te roeien» en Brussel en omgeving te «vernederlandsen». Zij zou dus een arbitrair en discriminatoir karakter dragen. Zij zou dan ook eenieder die «in Vlaanderen Frans onderwijs of in Wallonië Vlaams onderwijs» volgde, doemen tot de «status van een tweederangs burger». De «meest flagrante» discriminatie zou op «internationaal niveau» liggen, want België erkent de gelijkwaardigheid van de eindexamen diploma's van het middelbaar onderwijs uitgereikt in een aantal staten met welke het bilaterale of multilaterale overeenkomsten heeft gesloten.

Wat betreft de mogelijkheid om een wettig diploma et verkrijgen door zich aan te melden bij de centrale jury, zulks dit wordt door klagers een in wezen «discriminatoire lapmiddel» genoemd. Zij leggen er de nadruk op dat «het getuigschrift van middelbaar onderwijs» in het Frans maar op Vlaams gebied gevolgd «overeenkomstig het «officiële programma» ongeldig verklaard wordt, terwijl het van hetzelfde niveau van voorbereiding en kennis getuigt als het Vlaams diploma, of het Frans diploma uitgereikt in het gebied van Brusesl of in Wallonië». Bovendien moeten de kandidaten «in één keer» een «trouwens moeilijk» «volledig examen» afleggen, dat betrekking heeft «op alle vakken van het middelbaar onderwijs vanaf de zesde klas tot en met de eerste klas wetenschappelijke afdeling of de rhetorica»; zij zouden zich dus «oneindig veel meer moeten inspannen» dan hun medeleerlingen die hun diploma van «jaar tot jaar» verkrijgen. Bovendien, en zonder over «de inschrijvingskosten» te spreken, verschijnen zij voor een «jury van vijf examinatoren die hun onbekend zijn»; zij bevinden zich dus «in psychologisch geheel andere omstandigheden dan de leerling die zijn examens jaarlijks en bij gedeelten voor zijn eigen leraar aflegt». Dat is de reden dat slechts bij «uitzondering» overgegaan wordt tot het examen voor de centrale jury.

Klagers merken op dat hun stelling, naar hun mening geenszins inhoudt dat de staten krachtens het Verdrag en het Protocol verplicht zouden zijn aan op hun grondgebied gevestigde vreemdelingen dezelfde faciliteiten te verlenen als aan hun landgenoten: in tegenstelling met Italiaans of Pools «is Frans in België een landtaal»; als «vol-gerechtigde burgers» zouden Franssprekende Belgen recht hebben op een behandeling die volkomen gelijk is aan die van hun landgenoten.

3. De door de Belgische regering en de Commissie voor het Hof aangevoerde argumenten

40. De Belgische Regering is van mening dat de omstreken wetgeving op het betreffende punt geen der drie door klagers aangevoerde artikelen schendt. In hoofdzaak concluderend dat deze artikelen niet van toepassing zijn (zie boven), brengt zij verschillende subsidiaire argumenten naar voren.

In de eerste plaats stelt de «school-emigratie», al dan niet vergezeld van «een zekere vermenging van de verschillende soorten onderwijs» de betrokkenen in staat de weigering van erkenning te vermijden: «de Nederlands sprekende, in Vlaanderen gevestigde leerlingen, hebben het recht de Franstalige middelbare officiële of gesubsidieerde en erkende scholen van de Brusselse agglomeratie» of van Wallonië te bezoeken, «waar zij een rechtsgeldig middelbaar onderwijsdiploma kunnen krijgen»; zij kunnen ook, om hetzelfde resultaat te bereiken, «hun middelbaar onderwijs in een Nederlandstalige inrichting» van Vlaanderen beginnen en dit voltooien «in een Franstalige inrichting» van Brussel of Wallonië. Weliswaar is de verklaring van het gezinshoofd onderworpen aan «een controle» in het arrondissement Brussel-Hoofdstad (zie boven). Uit de van kracht zijnde teksten en in het bijzonder uit een Koninklijk Besluit van 30 november 1966, blijkt echter, dat «zolang geen definitieve beslissing» de onjuistheid van deze verklaring heeft vastgesteld, de leerling de school «waarop hij werd toegelaten» mag blijven bezoeken; het onderwijs dat hij daar heeft gevolgd zal worden beschouwd als zijnde in overeenstemming met «de taalwetgeving» en zal dus «op generlei wijze de erkenning van zijn diploma» beletten.

De Franstalige middelbare scholen van Vlaanderen reiken slechts niet-erkenbare getuigschriften uit. Het merendeel van hun leerlingen zijn echter meisjes wier

ouders uitsluitend wensen dat ze «van 12 tot 18 jaar» op «een behoorlijke en onschuldige manier» «worden bezig gehouden» en die dus «geen diploma nodig hebben». De niet-ekende getuigschriften, aldus de regering, zijn trouwens niet nutteloos: werkgevers zijn soms bereid ze te aanvaarden. Weliswaar kunnen de houders van dergelijke getuigschriften noch het hoger technisch, hoger kunst-, hoger normaal, hogere graad middelbaar handels-, en hoger handelonderwijs volgen, noch dingen naar een wettige universitaire graad, noch één der beroepen kiezen waarvoor een diploma vereist is, in het bijzonder «de officiële juridische ambten — advocaat, lid van de rechterlijke macht, notaris», «medische en paramedische beroepen», «betrekkingen bij het onderwijs», «de loopbaan van ingenieur in overheidsdienst» en de administratieve functies «vanaf een bepaalde rang». Daarentegen valt «het universitair onderwijs, dat wetenschappelijke titels verleent» met uitzondering van het handelsonderwijs buiten «de toepassing van de taalwetgeving». De wetenschappelijke titels, «uitgereikt door de universiteiten onder voorwaarden die zij geheel vrij zijn vast te stellen», zouden van groot belang zijn voor hen die «een loopbaan in de industrie of de handel» of een «para-juridisch of technisch beroep kiezen». Enkele, bijv. de titel van «doctor in de rechten, wetenschappelijke graad», zijn de «evenkijl van de titels die men in het wettelijk onderwijs tegenkomt»: talrijke andere hebben geen overeenstemmende graad in deze laatste categorie.

De weigering van erkenning zou dus slechts een «ongerief» en niet een «verkapt sanctie» zijn. Aangezien de weigering niet «het recht» betreft «een onderwijs in te stellen en de natuurlijke vruchten van dit onderwijs te genieten», zou zij «geenszins gelijk staan met een weigering van het recht op onderwijs»; klagers zouden er niet door getroffen worden «op het gebied van het onderwijs, maar in de gevolgen ervan». Het Verdrag zou een «betreurenswaardige lacune» inhouden die niet als een «onachtzaamheid» kan worden uitgelegd; men vindt er «niet één artikel dat betrekking heeft op de uitoefening van beroepen». Zonder dit «enigzins exegetische» argument tot het uiterste te willen doorvoeren, acht de Belgische regering het noodzakelijk «een zekere voorzichtigheid» te betrachten op een gebied dat niet uitdrukkelijk door het Verdrag gedekt wordt.

Overigens kunnen de houders van niet-erkende getuigschriften een wettig diploma verkrijgen door in de taal van hun keuze een examen af te leggen voor de centrale jury. De Belgische regering ontkent niet dat «het aantal gezakte kandidaten» «belangrijk groter» is voor deze jury dan dat «in de officiële of erkende instellingen aan het eind van de middelbare studie», maar een dergelijke situatie lijkt haar «onvermijdelijk». «De leerlingen die het examen van het laatste middelbaar schooljaar doen, vormen een groep die door de examens, afgelegd in de vijf voorafgaande jaren, zwaar geselecteerd werd». Daarentegen hebben zij die voor de centrale jury verschijnen niet «zo'n zware selectie ondergaan» en onder hen bevindt zich een «niet onbelangrijk percentage autodidacten of semi-autodidacten». Het betreffend examen zou zo samengesteld zijn, dat de kandidaten «een redelijke kans op slagen» gegeven wordt. Wat de inschrijvingsgelden betreft, deze zijn «gering».

De Belgische regering legt er nog de nadruk op «dat over het algemeen «degene die een universitair diploma bezit, onverschillig in welke taal dat diploma werd gehaald, zich in het gehele land kan vestigen en het beroep kan uitoefenen dat overeenkomt met zijn academische graad». In België hangt alleen de toegang tot enkele ambten — «bij de rechterlijke macht, bij het bestuur, bij het door de overheid ingesteld, gesubsidieerd of erkend onderwijs, enz.» — af van de kennis van de taal van de streek; men kan «geen woord Nederlands spreken en medicus, advo-

caat of ingenieur in Vlaanderen zijn». Wat zou er gebeuren als de Belgische Staat de door Franstalige particuliere scholen in Vlaanderen uitgereikte getuigsschriften erkende, maar tegelijkertijd een wetgeving invoerde die «voor de uitoefening van elk intellectueel beroep voorwaarden stelde betreffende de taalkennis»? Volgens de regering zou men dan «een ongezonde situatie» scheppen: enerzijds zou men «alle Franstaligen in Vlaanderen aanmoedigen hun kinderen» naar dergelijke scholen te sturen; anderzijds zou men deze kinderen de toegang tot de «beroepen die zij kiezen» versperren, want genoemde scholen zouden hun op taalgebied geen passende opleiding geven. In de ogen van de Belgische regering zou een dergelijke wetgeving «heel wat strenger, harder en onbillijker» zijn dan de van kracht zijnde wetten, «een ware hinderlaag», maar «noch de letter noch de geest van het Verdrag» zouden daardoor worden geschondden. A fortiori zouden de bestaande wetten, «liberaler en voorzichtiger», het Verdrag en het Protocol eerbiedigen.

De Belgische regering gaat nog nader in op een van de gevolgen die naar haar mening voortvloeien uit de stelling van klagers. Zij herinnert er aan dat Verdrag en Protocol ten doel hebben de rechten van de mens te beschermen en niet die van de burger, want de gewaarborgde rechten en vrijheden gelden voor een ieder die onder de rechtsmacht van de Verdragsluitende Staten staan, «zelfs al is hij buitenlander, zelfs al heeft hij de nationaliteit van een staat die het Verdrag niet ondertekend heeft», en dit «zonder enig onderscheid zoals dat, gebaseerd op de nationale herkomst» (artikel 1 en 14 van het Verdrag). De regering leidt hieruit af dat «klagers niet gerechtigd zijn zich voor de «Europese rechtsmacht» te beroepen op meer omvattende rechten dan die waarop buitenlanders aanspraak zouden kunnen maken»: «zou men zeggen dat een minderheid van vreemdelingen, in de buurt van de Belgische kolenmijnen gevestigd, voor in een vreemde taal gegeven onderwijs financiële steun kan eisen en eveneens de automatische erkenning van de diploma's die een dergelijk onderwijs afsluiten?»

Ten slotte zouden «wettige beweegredenen de sanctie bestaande uit een weigering van erkenning» rechtvaardigen. Verre van het opzet te hebben «de heersende Franssprekende stand» van Vlaanderen te liquideren, zou de wetgever met succes getracht hebben «bepaalde dreigende crisissen te bezweren» en «in Vlaanderen een intelligentia op te leiden die het Nederlands goed beheerst», en dus in staat is haar «sociale plicht» te vervullen.

De overheid zou zijn uitgegaan van een tweeledig feit: de aanwezigheid in België van twee belangrijke bevolkingsgroepen die verschillende talen spreken en in verschillende gebieden gegroepeerd zijn»: «de bijna totale afwezigheid van een Nederlandssprekende elite», te wijten aan het «verfransingsverschijnsel» dat zich «in Vlaams gebied» openbaarde. In de wens om «reeds lang bestaande conflicten tot bedaren te brengen», had het Parlement eerst gedacht aan een «oplossing bestaande in de tweetaligheid»; het had deze oplossing echter terzijde geschoven, want hierbij zou de mogelijkheid zijn uitgesloten «een waarlijk Nederlandssprekende elite in het leven te roepen». Het zou er daarom toe overgegaan zijn een territorialiteitssysteem te kiezen, in de «overtuiging dat de beste manier om de samenwerking» en de «harmonische samenleving» van twee grote «taalgemeenschappen in een nationale unitaire Staat» te verzekeren, er in bestond «in elke streek van het land het overwicht te geven aan de taal van de streek; overwicht en niet exclusiviteit, aangezien de vrijheid gewaarborgd blijft. Men zou in het bijzonder van mening geweest zijn «dat in het belang van de Vlaamse gemeenschap» en om «een zeer ernstige sociale en politieke spanning» uit de

weg te ruimen het «bezoek van de Nederlandse scholen» gestimuleerd diende te worden en «geen bijstand en aanmoediging verleend diende te worden aan instellingen die «de verfransing van de elite» bevorderde. Hoe had in Vlaanderen een Nederlandssprekende elite verwekt kunnen worden zonder deze «actieve verfransing» «stop te zetten of af te remmen»? Door het tweede van deze doeleinden «af te keuren» terwijl zij het eerste «goedkeurt», zou de Commissie een weinig consequente houding innemen.

Volgens de Belgische regering was het «in de ééntalige Franse inrichtingen van Vlaanderen verstrekte onderwijs uitstekend in alle vakken behalve in één vak, te weten de Nederlandse taal». Naar «de zienswijze van de Belgische wetgever», en zulks in tegenstelling tot de stilzwijgende mening van de Commissie, is het feit dat een school in Vlaanderen «slechts onvoldoende kennis verschaft» van het Nederlands niet «zonder terugslag op de waarde van het betreffende onderwijs». Het Verdrag en het Protocol verplichten de Staat geenszins «de geldigheid van de diploma's van een bepaalde onderwijsinrichting te erkennen, als dit onderwijs uit technisch oogpunt bevredigend is»; zij zouden hem niet het recht ontnemen deze erkenning afhankelijk te stellen van «bepaalde voorwaarden op taalgebied», noch een aantal ambten of beroepen «te reserveren voor diegenen die daar dank zij hun technische kennis en taalkennis de bekwaamheid voor hebben». Volgens de Belgische regering moet eenieder die «een leidende rol in het land wil spelen, «de sociale en culturele vooruitgang van het volk wensen» en daarom «een voldoende kennis van de taal» van dit volk verkrijgen.

Het nagestreefd «rechtmatig» doel zou bereikt zijn; «dat sinds 1932» vele «Vlaamse ouders er de voorkeur aan hebben gegeven hun kinderen naar Nederlandse inrichtingen te sturen, had toentertijd één reden», — en dit is heden ten dage nog de «voornaamste» reden — nl. dat in Vlaanderen alleen die inrichtingen getuigsschriften uitreiken die erkend worden. «Sinds die tijd» zouden «de Vlamingen een talrijke elite» hebben en «het Vlaamse separatisme» zou «verdwenen» zijn.

Kortom, «de Belgische opvatting» zou niet een «ongepoorloofde discriminatie ten opzichte van de minderheden «met zich meebrengen. Deze opvatting zou trouwens niet alleen België huldigen: in verschillende andere landen, waaronder Zwitserland, is het principe van non-discriminatie eveneens onderworpen aan de homogeniteit op onderwijsgebied in elke streek.

41. De Commissie bevestigde vóór het Hof het oordeel dat zij op dit punt in haar rapport had geformuleerd.

Volgens haar schendt de weigering van erkenning niet artikel 1 van het Protocol, zelfstandig beschouwd. Weliswaar houdt het «recht op onderwijs» in, «tenminste «in de huidige economische en sociale omstandigheden van België» en «de andere landen die het Protocol ondertekend hebben», «het recht volledig profijt te trekken van het ontvangen onderricht» (zie boven). Artikel 2 zou de Staat echter «vrijlaten scholen op te richten of te subsidiëren of zich daarvan te onthouden» (zie boven).

Hieruit zou voortvloeien, «dat de Belgische Staat door de betreffende tekst niet gehouden is getuigsschriften te erkennen, uitgereikt door welke scholen ook, om het even of zij al dan niet de vereisten van de taalwetgeving in acht nemen». Volgens de Commissie kan de omtandigheid dat de gelaakte wetgeving onderwijs treft dat verstrekt wordt in een taal, welke algemeen door een groot deel der bevolking gesproken en als een der landstalen beschouwd wordt, bijzonder hard lijken; dit zou «echter niets ter zake doen uit het oogpunt van artikel 2 van het Protocol», dat «geen enkel onderscheid tussen de nationale en buitenlandse ingezetenen» toestaat. Twee

leden van de Commissie komen tot dezelfde conclusie, maar langs verschillende wegen, terwijl drie andere in de omstreken maatregel «een beperking» zien, «die zou beletten het normaal te verwachten profijt van het onderwijs te trekken» en dientengevolge «een gedeeltelijke weigering van het recht op onderwijs». De Commissie brengt deze verschillende persoonlijke opvattingen onder de aandacht van het Hof.

Er zou evenmin op het betreffende punt een schending zijn van artikel 8 van het Verdrag: de mogelijkheid van een «ernstige en niet gerechtvaardigde verstoring van het privé leven of het gezinsleven» van klagers zou slechts betrekking hebben «op het lager onderwijs»; het homologatie-vraagstuk zou op dit niveau niet voorkomen (zie boven).

De Commissie onderzoekt ten slotte of de weigering van erkenning al dan niet verenigbaar is met artikel 2 van het Protocol en artikel 7 van het Verdrag, ditmaal in samenhang met artikel 14. Haar uitspraak is negatief wat betreft artikel 8 van het Verdrag en de tweede zin van artikel 2 van het Protocol, en positief wat betreft de eerste zin van artikel 2.

In haar streven «de algemene strekking van de gelaakte wetgeving» te doen uitkomen, acht de Commissie dat deze wetgeving noch tot doel, noch tot gevolg heeft de voor de uitoefening van bepaalde ambten of beroepen noodzakelijk geachte kwalificaties te waarborgen», «evenmin trouwens als de taalkennis». Wanneer een dergelijke kennis «vereist wordt, moet de kandidaat aantonen, dat hij die bezit»; «het is niet voldoende dat hij tijdens zijn studie aan de vereisten van de taalwetgeving voldeed». In dit verband constateert de Commissie dat «de kennis van de taal van de streek slechts vereist wordt» in enkele «intellectuele beroepen» («bij de rechterlijke macht», «bij het bestuur», «bij het officieel of door de Staat erkend onderwijs», enz.) dat de studie van de tweede landstaal bijna overal in België facultatief is, in het bijzonder sinds de inwerkingtreding van de wet van 30 juli 1963, en dat «de leerling die vóór de Centrale Jury een examen aflegt, zich in de taal van zijn keuze uitdrukt». Zij leidt hieruit af dat het, «tenminste in theorie» mogelijk is «wettige universitaire graden te behalen zonder de tweede landstaal te hebben geleerd». Zij voegt hieraan toe, dat de door de vier Belgische universiteiten — de tweetalige universiteiten van Brussel en Leuven, de Nederlandstalige universiteit van Gent en de Franstalige universiteit van Luik — uitgereikte diploma's «hun houders in staat stellen over het gehele gebied van het Koninkrijk, ieder openbaar ambt en beroep uit te oefenen waarvoor de beheersing van deze taal niet speciaal vereist wordt zonder het bewijs te hebben geleverd van een ook maar oppervlakkige kennis van de taal van de streek». «Omgekeerd zou de Belgische ingezetene die zijn middelbaar onderwijs niet in overeenstemming met de taalwetgeving zou hebben genoten», en daarna «aan een universiteit slechts een wetenschappelijke graad zou hebben verkregen», «nergens in België» «de ambten of beroepen kunnen uitoefenen waarvoor zijn studie hem zou hebben voorbereid», zelfs al zou hij «de beide landstalen volkomen beheersen», tenzij hij «een volledig examen voor de Centrale Jury aflegt».

In feite zou de omstreken wetgeving betrekking hebben op «de assimilatie der minderheden tegen hun wil in het plaatselijk taalmilieu»; zij zou niet slechts ten doel hebben «de Nederlandse taal en cultuur op Vlaams gebied te beschermen» en «in deze streek de uitbreiding van de Franse taal te remmen». In dit opzicht herinnert de Commissie eraan «dat de weigering van erkenning het gevolg kan zijn van het blote feit dat een leerling geen middelbaar onderwijs heeft genoten in overeenstemming met de taalwetgeving», «zelfs al was het maar

gedurende één jaar of enkele maanden». Zij legt er bovendien de nadruk op «dat de leerling die in Wallonië Frans onderwijs genoot een erkenbaar getuigschrift verkrijgt, in tegenstelling met de leerling die een volkomen identiek onderwijs genoot, maar op Vlaams gebied». De eerste kan dus «een wettige of academische graad behalen», terwijl de tweede, zelfs als hij «dezelfde» universitaire studie voortzet, zich tevreden zal moeten stellen met de wetenschappelijke graad, tenzij hij «met succes, in de taal van zijn keuze, een volledig examen vóór de Centrale Jury» aflegt. Weliswaar zijn deze voorschriften ook geldig voor «studies voltooid in de Nederlandse taal, maar in een inrichting in Wallonië». In de praktijk echter zouden deze voorschriften het in het Nederlands gegeven onderwijs nauwelijks treffen: terwijl «er voor de wetten van 1932 Franse middelbare scholen waren in de Vlaamse streek», heeft niemand voor de Commissie verklaard dat er toentertijd Nederlandse scholen waren in Wallonië». Ook hier worden «uitsluitend de Franstaligen» door het «parallelisme», waarop de Belgische Regering zich beroept, ten achter gesteld.

Derhalve geven acht leden van de Commissie de mening te kennen, dat de weigering van erkenning inbreuk maakt op het recht op onderwijs zoals dit bij artikel 2 van het Protocol juncto artikel 14 van het Verdrag is vastgelegd.

Weliswaar «waarborgen noch het Verdrag, noch het Protocol de toegang tot enig ambt of beroep». De eerste zin van artikel 1 van het Protocol erkent niettemin, «ondanks de negatieve formulering», «het recht van eenieder op onderwijs». Tegenwoordig en «in de overgrote meerderheid der gevallen», zou het onderwijs geen doel «op zichzelf» zijn. «Zij die onderwijs volgen doen dit niet belangeloos, maar met het doel zich voor te bereiden op het beroep dat zij van plan zijn «te kiezen aan het eind van hun studie». Volgens de Commissie «zou het recht op onderwijs illusoir zijn, als het niet het recht inhield daar het volle profijt uit te trekken», en artikel 2 «zou zinloos zijn» als aangenomen werd dat het er zich toe beperkt het recht op «een louter ideëel onderwijs» te beschermen. «Een wetgeving die, zonder iemand het recht op onderwijs te ontfangen, discriminatoire maatregelen zou instellen ten aanzien van het profijt dat personen of groepen van personen uit het genoten onderwijs kunnen trekken», met inbegrip van «de uitoefening van ambten en beroepen waartoe dit onderwijs normaal toegang geeft», zou volgens het gezichtspunt van de Commissie «artikel 2 van het Protocol, afzonderlijk beschouwd», niet schenden, maar zou «dit artikel in samenhang met artikel 14» overtreden, want zij «zou niet aan eenieder zonder onderscheid het genot verzekeren van het recht op onderwijs».

In België zijn bepaalde voordelen toegekend aan de houders van erkende getuigschriften. Om vast te stellen of hieruit al dan niet een met artikel 14 onverenigbare «discriminatie» voortvloeit, acht de Commissie het noodzakelijk nauwkeurig de «beweegredenen» die aan deze weigering ten grondslag liggen, te onderzoeken. Volgens haar zijn het geen «overwegingen van wetenschappelijke aard» (zie boven), noch administratieve redenen. Op dit laatste punt geeft de Commissie toe dat de Belgische Staat «de scholen die zich niet aan de taalwetgeving onderwerpen» niet inspecteert. Zij merkt echter op dat «het van geen nut zou zijn voor de school die deze wetgeving niet geheel in acht neemt, te verklaren dat zij bereid is» zich «aan de schoolinspectie» te onderwerpen: krachtens artikel 24 van de wet van 29 mei 1959, «zou de Staat weigeren gevolg te geven aan deze verklaring». Volgens de Commissie brengt ook deze weigering «een met artikel 14 onverenigbare discriminatie» met zich mee:

«er zouden geen ernstige beletselen van administratieve aard, noch overigens van financiële aard, bestaan, om scholen te controleren die in Nederlandstalig gebied onderwijs in het Frans geven», of «in Wallonië gelegen Vlaamse scholen». In feite zou de omstreden maatregel «één van de middelen van de door de Belgische Staat gevoerde politiek» zijn die weliswaar «in Vlaanderen de Nederlandse taal en cultuur wenst te bevorderen, maar die, dit doel voorbij strevend, tracht in dezelfde streek de uitbreiding of zelfs de handhaving van de Franse taal te beletten».

Weliswaar hebben «de leerlingen met een niet-erkenbaar getuigscrift» de mogelijkheid «een volkomen geldig diploma te verwerven door een volledig examen voor de Centrale Jury af te leggen». Deze «toevlucht» zou echter weinig waarde hebben: klagers zouden hebben aangevoerd — en de Belgische regering zou dit niet hebben ontkend — dat het bewuste examen «een zeer gevaarlijke klip» is en «bezwaren en ernstige risico's heeft». De Commissie beschouwt trouwens «de instelling van de Centrale Jury» niet als een «remedie» die zijn naam waardig is, aangezien de weigering van erkenning uitsluitend gebaseerd is op het feit dat het voltooide onderwijs tegen de taalwetgeving inging. In wezen zou «de verplichting» om vóór de Centrale Jury te verschijnen een «hardheid» betekenen die door «geen motief ingegeven door het algemeen belang» kan worden gerechtvaardigd en die, «trouwens», «aan de Nederlandstalige jongelui die daarvan zijn vrijgesteld, geen enkel voordeel» zou verschaffen. In elk geval zouden «de omstandigheden die eventueel de implicaties van de weigering van erkenning (Centrale Jury, schoolemigratie met of zonder «vermenging», «wetenschappelijke» graden, enz.) zouden kunnen verminderen, volgens de Commissie de schending, indien bestaand, die uit deze wetgeving voortvloeit, niet ongedaan maken.

De Commissie ziet niet over het hoofd dat «tamelijk belangrijke buitenlandse kolonies» in België gevestigd zijn en de wet hun toestaat scholen te openen waar «in het Italiaans, in het Pools of in een andere taal» wordt onderwezen.

Het op dit punt door de Belgische regering geopperde bezwaar (zie boven) zou evenwel «niet afdoende» zijn. Zij zou geen rekening houden met het feit dat de weigering van erkenning die getuigscriften treft, uitgereikt niet alleen «door scholen die de taalwetgeving in haar geheel niet in acht nemen», maar ook «door de particuliere, door de Staat erkende of gesubsidieerde scholen, en zelfs door de officiële scholen, als uit deze getuigscriften niet blijkt» dat hun houders «persoonlijk voldeden aan de voorschriften der taalwetgeving gedurende hun gehele middelbare schoolperiode». Bovendien zou de weigering van erkenning niet «dezelfde gevolgen» hebben voor de Belgische burgers als voor «de buitenlandse ingezetenen»: «deze laatsten, zelfs al bezitten zij geldige diploma's, uitgereikt door de Belgische autoriteiten, hebben geen toegang tot openbare ambten, noch tot bepaalde beroepen waarvoor de Belgische nationaliteit vereist is».

Het argument van de Belgische Regering zou trouwens «met betrekking tot artikel 14» niet opgaan. «In het licht van deze tekst» zou onderzocht moeten worden «of het genot van het recht op onderwijs aan eenieder op niet-discriminatoire wijze is verzekerd». De Commissie nu, is van mening, dat «bij dit onderzoek», «het feit niet buiten beschouwing kan blijven, dat in België het Frans één der officiële talen is en de moedertaal of gebruikelijke taal van bijna de helft van zijn ingezetenen». Volgens haar zou de Belgische Staat «zeer aannemelijke redenen kunnen aanvoeren om de opleiding» in particuliere Italiaanse of Poolse scholen» voltooid in België niet te erkennen: eerst zou dan «een schoolinspectie moeten

worden ingesteld», ten koste van «administratieve moeilijkheden en hoge financiële lasten».

De Belgische Staat «zou trouwens goede redenen kunnen hebben om het ongewenst te achten dat een geheel vreemde taal» op haar bodem, «wortel schiet». De Commissie leidt hieruit af, «dat als men zich op het terrein van artikel 14 plaatst, er geldige redenen kunnen bestaan — met uitschakeling van enige gedachte aan discriminatie, — om scholen van buitenlandse kolonies niet op dezelfde wijze te behandelen» als «scholen door Belgische ingezetenen opgericht ten behoeve van Belgische ingezetenen en onderwijs gevend in een landstaal». In het onderhavige geval zou alleen een vergelijking tussen de wettelijke situatie van de «Franssprekende groep» en die van de «Nederlandssprekende groep» waarde hebben.

Hieruit volgt dat de weigering van erkenning «onverenigbaar» zou blijken te zijn «met artikel 2 van het Protocol juncto artikel 14 van het Verdrag». Voor zover zij toegepast wordt op getuigscriften die studies bekrachtigen die niet «in alle opzichten» overeenkomen «met de wettelijke voorschriften betreffende de taal van het onderwijs, zou deze weigering neerkomen op een «hardheid, uitsluitend gebaseerd op de taal en dus in strijd met artikel 14». Het verlenen van de erkenning zou geenszins een «voorrecht» of een «gunst» zijn, maar «eenvoudig de officiële erkenning van normaal gevolgd onderwijs», «het normale gevolg van onderwijs genoten op een middelbare school, mits dit uiteraard voldoet aan de bij de wet gestelde eisen». Door aan «bepaalde burgers», «uit hoofde van uitsluitend op taalgebied liggende redenen» en «uit hoofde van redenen die volkomen buiten de vereisten van het onderwijs zelf liggen», het profijt van hun volbrachte studie te ontfangen, zou de Belgische Staat een met artikel 14 onverenigbare «discriminatie» hebben ingevoerd.

Vier leden van de Commissie zien echter geen schending op het onderhavige punt; de Commissie vestigt de aandacht van het Hof op hun afwijkende meningen.

4. De uitspraak van het Hof.

42. De beschikkingen van de wetten van 1932 en 1963, waarbij bepaald werd dat getuigscriften in afsluiting van een middelbare studie welke niet in overeenstemming met de voorschriften van de taalwetgeving werd gegeven, niet erkend zullen worden, zijn onverenigbaar, noch met de eerste zin van artikel 2 van het Protocol, noch het artikel 8 van het Verdrag, zelfstandig beschouwd.

Het recht op onderwijs, vastgelegd in de eerste zin van artikel 2 van het Protocol, wordt door de gelaakte wetten niet belemmerd. In het bijzonder wordt het recht om overeenkomstig de in elke Staat van kracht zijnde voorschriften in enigerlei vorm de officiële erkenning te verkrijgen van volbrachte studie, door de genoemde wettelijke bepalingen niet aangetast: terwijl het recht zelf hierdoor onverlet wordt gelaten, is slechts de uitoefening ervan onderworpen aan uit de uitdrukkelijke voorwaarde van een examen vóór de Centrale Jury. Dit examen is niet uitzonderlijk moeilijk. Uit de ingediende stukken en de vóór het Hof afgelegde verklaringen blijkt, dat de kandidaat het examen in twee delen en in de taal van zijn keuze mag afleggen en dat iedere kandidaat die niet geslaagd is, vóór de Centrale Jury mag verschijnen zo vaak hij dat wenst. Bovendien is het percentage kandidaten dat voor het door de Centrale Jury afgenomen examen van hoger middelbaar onderwijs niet slaagt, niet abnormaal hoog. De inschrijvingskosten voor het examen zijn overigens gering.

Betreffende artikel 8 van het Verdrag, waarop klagers zich vóór de Commissie hebben beroepen, is het niet duidelijk hoe het systeem van een Centrale Jury voor het middelbaar onderwijs een schending van het recht

op eerbiediging van het privé leven en het gezinsleven met zich mee kan brengen. Ook hier stelt het Hof vast dat geen schending aanwezig is.

Ten slotte moet onderzocht worden of de wettelijke bepalingen, bedoeld in de zesde vraag, verenigbaar zijn met de eerste zin van artikel 2 van het Protocol in samenhang met artikel 14 van het Verdrag.

Deze vraag dient te worden onderzocht in het licht van de maatstaven die het Hof bovenstaand heeft geformuleerd ten einde vast te stellen of een gegeven maatregel een discriminatoir karakter draagt in de zin van artikel 14.

In dit verband merkt het Hof allereerst op, dat de wetgever, door het omstreden systeem te kiezen, een doel heeft nagestreefd dat in het belang is van het algemeen welzijn; nl. begunstiging van de taaleenheid binnen de ééntalige gebieden en, in het bijzonder, bevordering bij de leerlingen van een grondige kennis van de gebruikelijke taal van de streek. Deze doelstelling van algemeen belang bevat op zichzelf geen discriminatoir element.

Beantwoording van de vraag of de aangewende middelen en het beoogde doel met elkaar in evenredigheid zijn, brengt echter grotere moeilijkheden met zich mee.

Eén van deze moeilijkheden ligt in het feit dat kinderen, die een examen vóór de Centrale Jury moeten afleggen omdat zij een niet-erkenbaar getuigschrift hebben wegens uitsluitend op taalgebied liggende redenen, zich in minder gunstige omstandigheden bevinden dan leerlingen die erkenbare eindexamendiploma's hebben verkregen. Deze ongelijkheid vloeit echter in de regel voort uit administratieve verschillen tussen de bezochte inrichtingen; in het eerste van de twee genoemde gevallen betreft het gewoonlijk een inrichting die uit hoofde van de bestaande wetgeving, niet aan de schoolinspectie onderworpen is; in het tweede geval daarentegen is het getuigschrift uitgereikt door een inrichting die wel aan een dergelijke inspectie onderworpen is. De Staat handelt aldus op ongelijke wijze in ongelijke omstandigheden. Het ontريeft de leerling niet van het profijt van zijn studie. De houder van een niet-erkenbaar getuigschrift kon worden geweigerd aan een leerling, die aan verkrijgen door vóór de Centrale Jury te verschijnen. De uitoefening van zijn recht op onderwijs wordt dus niet op een discriminatoire wijze in de zin van artikel 14 belemmerd.

Het is echter niet onmogelijk dat de toepassing van de omtreden wettelijke bepalingen in individuele gevallen leidt tot gevolgen, waarbij redelijkerwijze de aangewende middelen niet meer evenredig geacht kunnen worden met het beoogde doel, zo dat zij ten slotte discriminaties genoemd kunnen worden.

Tijdens de debatten vóór het Hof, stelde de Commissie dan ook de mogelijkheid dat de erkenning van het getuigschrift kon worden geweigerd aan een leerling, die aan het begin van zijn middelbare studie onderwijs genoten zou hebben dat niet in overeenstemming was met de taalwetgeving, al was het maar gedurende enkele maanden, en wiens latere studie zou zijn volbracht onder de bij de wet bepaalde voorwaarden, en wel in een aan de schoolinspectie onderworpen inrichting. Zelfs in een dergelijk geval, waarin nauwelijks gesproken kan worden van wetsonthulling, zouden de gelaakte wettelijke bepalingen de uitreiking van een erkenbaar getuigschrift in de weg staan.

Als het juist is, dat dit uit de toepassing van de wet kan voortvloeien, zou een dergelijk gevolg ernstige twijfel moeten doen rijzen wat betreft zijn verenigbaarheid met het recht op onderwijs, waarvan het genot door het Verdrag en het Protocol aan eenieder zonder enig onderscheid wordt verzekerd.

In het onderhavige geval werd echter niet vastgesteld,

noch zelfs aangevoerd, dat het tot een dergelijk resultaat zou gekomen zijn in het geval van één van de kinderen van klagers.

Het onderzoek van deze veronderstelling belet het Hof dus niet te concluderen dat de wettelijke bepalingen bedoeld in de zesde vraag op zichzelf niet in strijd zijn met de vereisten van het Verdrag.

Om deze redenen,

Het Hof,

1. *Stelt*, met acht tegen zeven stemmen, vast, dat artikel 7, lid 3, van de wet van 2 augustus 1963, niet in overeenstemming is met de vereisten van artikel 14 van het Verdrag juncto artikel 2 van het Protocol, eerste zin, voor zover deze bepaling sommige kinderen, uitsluitend op grond van de woonplaats van hun ouders, belet Franstalige scholen te bezoeken in de zes Brusselse randgemeenten, waaronder Kraainem, die met een speciale regeling zijn begiftigd;

Behoudt aan de klagers, welke hierbij belang mochten hebben, het recht voor een billijke genoegdoening te vorderen ten aanzien van dit bijzondere punt;

2. *Verklaart* eenstemmig ten aanzien van de andere bestreden punten, dat geen van de andere, door klagers ingeroepen artikelen van het Verdrag en van het Protocol zijn geschonden.

Aldus gedaan in het Frans en in het Engels, de Franse tekst zijnde authentiek, en uitgesproken in de openbare zitting van drieëntwintig juli negentienhonderdachten-zestig in het Paleis voor de Rechten van de Mens te Straatsburg.

De Voorzitter,
R. CASSIN.

De Griffier,
H. GOLSONG.

* * *

De Rechters A. Holmbäck, G. Maridakis, E. Rodenbourg, A. Ross, T. Wold, G. Wiarda en A. Mast, die van mening zijn dat artikel 7, lid 3, van de wet van 2 augustus 1963 in overeenstemming is met het Verdrag en het Protocol (cf. punt 1 van het dictum), maken gebruik van het hun krachtens artikel 51, lid 2, van het Verdrag en artikel 50, lid 2, van het Reglement van het Hof toegestane recht; de Rechters Holmbäck, Rodenbourg, Ross, Wiarda en Mast voegen een collectieve afwijkende mening toe aan de uitspraak; de rechters Maridakis en Wold voegen hun individuele afwijkende meningen toe.

Hoewel zij het eens zijn met punt 2 van het dictum wat de andere aan het Hof voorgelegde vragen betreft, voegen de Rechters G. Maridakis en T. Wold bovendien nog een verklaring aan hun individuele meningen toe waarin zij hun oordeel gronden op andere overwegingen dan die van de meerderheid.

COLLECTIEVE AFWIJKENDE MENING VAN DE RECHTERS HOLMBÄCK, RODENBOURG, ROSS, WIARDA EN MAST

(Punt 1 van het dictum van de uitspraak)

De juridische en administratieve maatregelen die de toegang tot het Franstalig onderwijs in de zes gemeenten « met speciale faciliteiten » regelen, zijn niet onvereenigbaar met de eerste zin van artikel 2 van het Protocol juncto artikel 14 van het Verdrag. Deze opvatting

volgt uit een logische toepassing van de door het Hof, met name in het algemeen deel van de uitspraak (de door het Hof gegeven interpretatie) en in de overwegingen voor zijn beslissing ten aanzien van de in de eerste vraag geformuleerde beginselen. Ondergetekenden menen dat het antwoord dat de meerderheid van het Hof heeft gegeven op het tweede onderdeel van de vijfde vraag moeilijk te rijmen valt met een rationele uitleg van deze beginselen. Het algemeen deel van de uitspraak vermeldt de volgende beginselen:

«...verbiedt artikel 14 (van het Verdrag) niet ieder onderscheid van behandeling in de uitoefening van de erkende rechten en het genot van de erkende vrijheden... Het zou ertoe leiden talrijke wettelijke of reglementaire bepalingen, die niet aan ieder een volkomen gelijke behandeling verzekeren in het genot van de erkende rechten en vrijheden, alle in strijd met het Verdrag te achten. De bevoegde nationale overheid staat echter vaak voor situaties of problemen die zo verscheiden zijn, dat verschillende juridische oplossingen daarvoor gevonden moeten worden; bepaalde wettelijke verschillen hebben overigens ten doel feitelijke verschillen te corrigeren.» De uitspraak stelt vast dat het gevolg van artikel 14 juncto artikel 2 niet is het aan kinderen of hun ouders waarborgen van het recht op onderwijs in de taal van hun keuze, aangezien de verdragsluitende Staten, daar waar zij aan een ieder binnen hun rechtsmacht speciale rechten hebben willen toekennen ten aanzien van het gebruik van een taal of van haar begrip, dit duidelijk hebben gemaakt in de tekst zoals bijvoorbeeld in de artikelen 5, lid 2, en 6, lid 3 (a) van het Verdrag. In het algemeen deel van de uitspraak wordt vervolgens omschreven wanneer een onderscheid in behandeling strijdig is met artikel 14.

De volgende regels worden geformuleerd:

- (1) Het onderscheid moet een rechtmatig doel nastreven;
- (2) Het onderscheid mag niet zonder een «objectieve rechtvaardiging» zijn;
- (3) Artikel 14 wordt geschonden wanneer «het duidelijk vast staat» dat er geen redelijke evenredigheid is tussen de gebruikte middelen en het nagestreefde doel;
- (4) Het al dan niet bestaan van deze redelijke evenredigheid behoort te worden uitgemaakt aan de hand van de kennis van «de wettelijke en feitelijke gegevens die de samenleving kenmerken van de Staat, die als verdragsluitende partij van de betwiste maatregel rekenschap aflegt.»
- (5) Het Hof kan, bij de uitoefening van deze bevoegdheid, zich niet «in de plaats stellen van de bevoegde nationale autoriteiten, aangezien het anders het subsidair karakter van het internationale mechanisme voor de collectieve handhaving, zoals door het Verdrag gevestigd, uit het oog zou verliezen.» Hieruit volgt dat de nationale autoriteiten vrij blijven «de maatregelen te kiezen die zij op de door het Verdrag geregelde gebieden passend achten» en dat «de controle van het Hof slechts betrekking heeft op de overeenstemming van deze maatregelen met de vereisten van het Verdrag.»

Ondergetekenden betwisten de gegrondheid van deze vijf beginselen niet maar zij menen dat de juridische praemissen zoal deze door het Hof zijn vastgesteld en het antwoord dat het Hof heeft gegeven op het tweede onderdeel van de vijfde vraag niet met elkaar in overeenstemming zijn.

Zij menen:

I. dat het bestreden onderscheid in behandeling een rechtmatig doel heeft;

II. dat de bestreden maatregelen op objectieve gegevens zijn gebaseerd die hen rechtvaardigen;

III. dat het niet bewezen is en zeker *niet duidelijk bewezen* is dat een redelijke evenredigheid tussen gebruikte middelen en nagestreefd doel afwezig was; dat de uitspraak wat betreft het antwoord gegeven op het tweede onderdeel van de vijfde vraag, niet voldoende rekening heeft gehouden met de regel dat de nationale autoriteiten vrij blijven de maatregelen te kiezen die zij geëigend achten in de door het Verdrag beheerste aangelegenheden. Zij zijn het toch die in de eerste plaats de verplichtingen behoren te beoordelen welke uit de feitelijke en juridische omstandigheden van de zaak voortvloeien.

I. *Het bestreden onderscheid in behandeling heeft een rechtmatig doel*

Door aan kinderen van ouders die in het ééntalig Nederlands gebied, in de nabijheid van de gemeenten «met speciale faciliteiten» wonen, het voorrecht van onderwijs in het Frans te onthouden, wilde de wetgever de taalkundige eenheid van de twee gemeenschappen verzekeren die, zijns inziens, zou worden bedreigd door een uitbreiding van het uitzonderingsstelsel buiten het gebied van de zes gemeenten. In de gedachtengang van de wetten van 30 juli en 2 augustus 1963, die met een grote meerderheid van Vlaamse, Waalse en Brusselse parlementsleden zijn aangenomen, was deze eenheid juist de voorwaarde voor een duurzame overeenstemming tussen de gemeenschappen.

De juistheid van deze zienswijze kan worden betwijfeld en is dan ook zeer langdurig in het Belgisch parlement besproken, maar er is geen reden om aan te nemen dat het doel dat in dit geval door de omstreden wetten wordt nagestreefd strijdig is met de letter of de geest van het Verdrag.

Bovendien heeft het Hof nog in zijn antwoord op de eerste vraag bevestigd dat «de gelaakte wettelijke bepalingen... ten doel hebben de taaleenheid te bewerkstelligen binnen de twee grote gebieden van België, waar een belangrijke meerderheid van de bevolking slechts één der twee landstalen spreekt» en dat, met andere woorden, de wetgeving er toe leidt dat «de oprichting of instandhouding van scholen waar het onderwijs uitsluitend in het Frans wordt gegeven» in het ééntalig Nederlands gebied wordt tegengegaan.

Het Hof stelt dat «een dergelijke maatregel niet als arbitrair kan worden beschouwd», dat hij in de allereerste plaats op «een objectieve factor, namelijk de streek» berust en dat de grondslag ervan bovendien een algemeen belang is, namelijk zeker te stellen dat alle schoolinstellingen die van de Staat afhankelijk zijn en zich in een ééntalig gebied bevinden, hun onderwijs geven in de taal die uitgesproken die van de streek is.

II. *Het beweerde onderscheid in behandeling is gegrond op objectieve gegevens.*

Er is van uitgegaan dat de Franstaligen, ten koste van wie het evenwicht dat een niet-discriminerende maatregel inhoudt zou zijn doorbroken, in gemeenten in het ééntalig Nederlands gebied wonen die grenzen aan de gemeenten «met speciale faciliteiten». Hun stelsel is hetzelfde als dat van *alle Franstaligen* die in dat gedeelte van België wonen.

Het beweerde gebrek aan objectiviteit waarop de discriminatie wordt gegrond, berust op een tweeslachtigheid in de beoordeling van de situatie waarin zij zich bevinden omdat zij in het ééntalig Nederlands gebied wonen *vlak bij* een gemeente «met speciale faciliteiten».

Men komt in beroering omdat deze ouders wanneer zij willen dat hun kinderen Frans onderwijs genieten, hen naar een school in Brussel moeten sturen die verder af ligt van hun woonplaats dan een Franstalige school in een gemeente « met speciale faciliteiten » in de nabijheid van waar zij wonen.

Wanneer men hieruit afleidt dat deze, hun opgelegde moeilijkheid of dit, hun opgelegd ongemak, een discriminatie inhoudt miskent men de betekenis van een objectieve factor, te weten de grens tussen de gemeente « met speciale faciliteiten » en de eentalige Nederlandse gemeenten.

Deze grens is een objectieve en noodzakelijke factor die onverbrekkelijk verbonden is met het stelsel van het algemeen recht en het uitzonderingsstelsel hierop.

Iedere afwijking van welk rechtsstelsel dan ook heeft uiteraard gevolgen die willekeurig kunnen lijken maar die het slechts in schijn zijn. De minderjarige wordt pas volledig handelingsbekwaam op de dag van zijn meerderjarigheid; de dag daarvoor is hij het nog niet. Het zou echter ondoordacht zijn om deze reden de wet die de leeftijd van meerderjarigheid op 21 jaar stelt als willekeurig te beschouwen. Hetzelfde geldt voor hetgeen in het tweede onderdeel van de vijfde vraag aan het Hof is voorgelegd.

De Belgische wetgever was niet verplicht om aan de zes gemeenten « met speciale faciliteiten » die in het ééntalig gebied liggen, een uitzonderingsstelsel toe te staan dat afwijkingen van praktische aard inhoudt op het territorialiteitsbeginsel.

Hij heeft dit echter wel gedaan maar heeft daarbij uitdrukkelijk bevestigd dat het zijn bedoeling niet was om ten aanzien van de zes gemeenten « met speciale faciliteiten » het territorialiteitsbeginsel overboord te zetten. Artikel 7, lid 3, van de wet van 2 augustus 1963, dat ten aanzien van dit punt niet voor meerdere uitleg vatbaar is, zegt dat *inzake onderwijs in de zes gemeenten het Nederlands de onderwijstaal is*.

In gelijke geest bepaalt artikel 7, lid 4 van de wet van 2 augustus 1963 (dit lid heeft betrekking op het algemene bestuursstelsel in de gemeenten « met speciale faciliteiten »): « in hun betrekkingen met de plaatselijke diensten van de zes in dit artikel bedoelde gemeenten, gebruiken de centrale diensten, de gewestelijke diensten waaronder de plaatselijke diensten ressorteeren alsmede de plaatselijke en gewestelijke diensten uit de Nederlandse taalstreek, de Nederlandse taal. »

Het op het tweede onderdeel van de vijfde vraag gegeven antwoord maakt geen melding van de tekst van het vierde lid en hecht een onjuiste waarde aan het derde lid. De waarde van dit lid is juist zeer aanzienlijk aangezien het van essentieel belang is voor de taalregeling in het onderwijs. De wetgever is ongetwijfeld, zoals de uitspraak vaststelt, ten aanzien van deze zes gemeenten afgeweken van het territorialiteitsbeginsel; ook is het juist dat de zes gemeenten een « afzonderlijk administratief arrondissement » vormen en dat zij zijn begiftigd met een « eigen regeling »; ongetwijfeld stellen de plaatselijke diensten hun brieven en voor het publiek bestemde mededelingen in het Nederlands en in het Frans overeenkomstig lid 2 van artikel 7. Maar de hierboven aangehaalde leden 3 en 4 houden in dat de taalregeling van de algemene wet in deze gemeenten zowel wat het onderwijs als wat het bestuur betreft, het Nederlands is. In dezelfde mate waarin men de leden 3 en 4 als doorslaggevend beschouwt, kunnen de praemissen waaruit het antwoord op het tweede onderdeel van de vijfde vraag voortvloeit, worden bestreden.

De wetgever die, en hierop mag nog eens worden gewezen, afwijkingen op het territorialiteitsbeginsel kan toestaan maar niet verplicht is om zulks te doen, heeft, voor wat het Verdrag betreft, het recht om de juiste

grenzen te bepalen waarbinnen hij de door hem vergunde afwijking wil houden. In dit geval heeft hij beslist dat deze grenzen de bij uitstek objectieve grenzen zouden zijn van het gebied van de zes gemeenten.

Een stelsel dat afwijkt van de algemene wet heeft uiteraard beperkte gevolgen. Dat zij die niet voldoen aan de voorgeschreven objectieve voorwaarden (omdat zij buiten dit gebied wonen) in sommige opzichten anders worden behandeld dan zij die aan deze voorwaarden voldoen (omdat zij in dat gebied wonen), houdt geenszins discriminatie in.

Voorts wordt artikel 14 niet geschonden omdat de voorwaarde zijn woonplaats te hebben in dat gebied slechts voor een van de beide taalgroepen zou gelden.

Het is juist dat « de Nederlandssprekende kinderen die in de, trouwens zeer nabije Franse streek wonen, toegang hebben tot de Nederlandstalige scholen in de zes gemeenten, terwijl aan de Franssprekende kinderen die in de ééntalige Nederlandse streek wonen, de toegang tot de Franse scholen van dezelfde gemeenten geweigerd wordt » maar dit verschil in behandeling is niet willekeurig. Het wordt op objectieve gronden gerechtvaardigd. In de eerste plaats door het rechtmatig doel dat de wetgever heeft nagestreefd, namelijk het verzekeren van de taaleenheid van de gemeenschappen.

Voorts wordt het vooral gerechtvaardigd door het feit dat de Nederlandstalige scholen in de zes gemeenten *de scholen van de algemene wet* zijn en omdat het een kenmerk is van de scholen van de algemene wet in de twee streken dat zij voor eenieder toegankelijk zijn.

Tenslotte heeft de wetgever, ook al heeft hij Franstalige scholen opgericht in het Vlaams gebied, het stelsel van de algemene wet van Nederlandstalige scholen in het Vlaams gebied onverlet gelaten.

Het verschil in behandeling dat ten onrechte als discriminatie wordt afgewezen is dan ook een onvermijdelijk gevolg van het feit dat de wetgever de gevolgen van de door hem toegestane uitzondering op het territorialiteitsbeginsel wilde beperken tot de kinderen uit die gezinnen waarvan het hoofd in de gemeenten « met speciale faciliteiten » woonde. Hij had hiertoe het recht. De aan de algemene wet opgelegde beperkingen waren geoorloofd op grond van de bij uitstek objectieve factor die gevormd wordt door de woonplaats van het gezinshoofd.

Het is dan ook duidelijk dat slechts de toegangseisen voor de in deze gemeenten toegestane *Franstalige scholen* van belang zijn. Dat Nederlandstalige kinderen uit de Nederlandse ééntalige streek toegang hebben tot de Nederlandse scholen in de zes gemeenten, is niet ter zake dienend, want het schoolbezoek van *Nederlandstalige* kinderen aan scholen die in het *Nederlands* onderwijs geven, tast de, op het beginsel dat het Nederlands onder de algemene wet de onderwijstaal is in de gemeenten « met speciale faciliteiten » gemaakte afwijking, niet aan.

Ook behoort gewezen te worden op de theoretische aard van de factoren waarop de beweerde discriminatie is gegrond.

Er is inderdaad geen taalkundige reden die Nederlandstalige ouders die in het Nederlandstalig deel van het land wonen kan dwingen hun kinderen naar Nederlandse scholen of Franse scholen in de zes gemeenten te zenden aangezien zij ter plaatse een school vinden van het door hen gekozen taalstelsel.

Wat de Nederlandstalige ouders betreft die in gemeenten wonen in de nabijheid van de taalgrens, die behoren tot de Franse taalstreek levert de toegang die hun kinderen tot de Nederlandse scholen hebben, geen enkel discriminatievraagstuk op, daar zij slechts aanspraak maken op het gebruik van het onderwijsstelsel

van de algemene wet en zij niet, zoals de Franstalige ouders die in het Nederlandse deel van het land wonen, voor zich het recht opeisen te profiteren van een uitzonderingsstelsel.

Men moet dan ook tot de slotsom komen dat het bestreden onderscheid in behandeling geenszins discriminatoir is.

III. Wat betreft het tweede onderdeel van de vijfde vraag, moeten de klachten worden afgewezen op grond van de beginselen die het leerstuk van de evenredigheid beheersen, op grond van de feitelijke en juridische omstandigheden en op grond van de subsidiaire aard van de taak van het Hof.

In het eerste deel van de uitspraak dat het Hof heeft gewijd aan een algemene uitleg, wordt in beginsel gesteld dat artikel 14 van het Verdrag slechts wordt geschonden wanneer het *duidelijk bewezen* is dat er geen evenredigheid bestaat tussen de gebruikte middelen en het gezochte doel. Het zou dus niet voldoende zijn om — aannemende dat dit inderdaad het geval is — in een marginaal geval tot de slotsom te komen dat de mensenrechten in het geval van klagers zijn geschonden. Het verschil in behandeling is niet discriminatoir en het is geenszins bewezen dat de evenredigheid genegeerd is. Op de Franstaligen die in ééntalige Nederlandse gemeenten wonen die aan de zes gemeenten grenzen, zijn de bepalingen van het algemeen recht van toepassing die ook van toepassing zijn op alle gemeenten van het Nederlands gebied. In zijn antwoord op de eerste vraag heeft het Hof gezegd waarom deze wetgeving niet in strijd is noch met artikel 2 van het Protocol, noch met artikel 8 van het Verdrag, zelfstandig of juncto artikel 14 beschouwd.

Overigens gelden de door klagers vermelde moeilijkheden de afstand tussen de woonplaats van de ouders en de Franstalige scholen, die, zulks in tegenstelling met de scholen in de zes gemeenten, toegankelijk zijn voor de kinderen van het ééntalige Nederlands gebied.

Men kan er van uitgaan dat deze moeilijkheden beduidend minder zijn voor ouders die, zoals de klagers, in gemeenten wonen die behoren tot de eentalige Nederlandse taalstreek en die grenzen aan de gemeenten « met speciale faciliteiten » van de Brusselse agglomeratie, dan voor Franstalige ouders die in het eentalige Nederlands taalgebied veel verder afwonen of veel verder af kunnen wonen van de dichtstbijzijnde, voor hun kinderen toegankelijke Franstalige scholen.

Wat laatstgenoemde ouders betreft heeft het Hof geoordeeld dat de in dit opzicht door de Belgische wetgever aangewende middelen niet « dermate onevenredig zijn aan de vereisten van het beoogd openbaar belang, dat een discriminatie wordt veroorzaakt welke in strijd is met artikel 14 van het Verdrag in samenhang met de eerste zin van artikel 2 van het Protocol of artikel 8 van het Verdrag. »

A fortiori is ook het evenredigheidsbeginsel niet geschonden ten aanzien van die klagers die in gemeenten wonen die grenzen aan de gemeenten « met speciale faciliteiten ». Wanneer men, op grond van de hierboven onder II neergelegde overwegingen meent dat de objectieve grenzen die de Belgische wetgever heeft gesteld op de uitzondering van het territorialiteitsbeginsel willekeurig zijn, betwist men dat hij het recht heeft om, in de feitelijke en juridische omstandigheden die de huidige toestand in België karakteriseren, de omvang van de afwijking te bepalen die hij — zonder hiertoe gehouden te zijn — heeft gemeend te kunnen toestaan op het strengere stelsel van de algemene wet. Het Hof heeft erkend dat dit stelsel niet strijdig is met het Verdrag. Het heeft door bovenstaand oordeel « het subsidiair karakter van het internationaal mechanisme voor de collectieve hand-

having, zoals door het Verdrag gevestigd » uit het oog verloren.

Het is om al deze, hierboven uiteengezette overwegingen, dat de houders van de onderhavige afwijkende mening van oordeel zijn dat de klachten hadden moeten worden afgewezen ten aanzien van het tweede onderdeel van de vijfde vraag.

INDIVIDUELE GEDEELTELIJK AFWIJKENDE MENING VAN RECHTER MARIDAKIS

(Punt 1 van het dictum.)

1. Sinds 1830, het jaar waarin België onafhankelijk werd, is dit land in feite in twee gebieden verdeeld : Vlaanderen en Wallonië. De Walen drukken zich in het Frans uit, de Vlamingen in het Nederlands.

De hogere administratie drukte zich in het Frans uit. Bij de rechterlijke macht werd het Frans gebruikt. Op onderwijsgebied waren er in Wallonië geen speciale moeilijkheden. In de Vlaamse streek werd het lager onderwijs in het Nederlands gegeven. Het middelbaar onderwijs was tweetalig. Het hoger onderwijs werd uitsluitend in het Frans gegeven.

In de jaren 1900-1930 werd een « separatistische Vlaamse Beweging » gesticht.

Daarop werd de wetgeving van 1932 ingevoerd. De wetten van 1932 hebben de twee talen op gelijke voet gesteld en de *territorialistische oplossing* gekozen. De wetten van 1932 stelden de taalgrens niet definitief vast. Deze kon veranderen ten gevolge van het resultaat van de tienjarige volkstellingen op taalgebied. De laatste van deze volkstellingen had in 1947 plaats en de in 1954 gepubliceerde resultaten tonen aan dat de Vlamingen in aantal vooruitgingen en de Walen zich *geographisch* uitbreidden.

2. De wetten van 1963 verdelen het land in vier taalgebieden, het *Vlaams gebied*, het *Frans gebied*, het *Duits gebied*, het *gebied van de Brusselse agglomeratie*.

In elk der drie eerste gebieden schrijven de wetten van 1963 het gebruik van uitsluitend het Nederlands, resp. het Frans en het Duits voor.

Volgens de wetten van 1963, in tegenstelling tot die van 1932, heeft elk taalgebied vaste grenzen, die zo getrokken zijn dat één taal in elke streek overheerst.

De *onveranderlijkheid van de taalgrens* en de *territoriale eentaligheid* zijn de grondslagen waarop de wetten van 1963 gebaseerd zijn. Het is kennelijk met de bedoeling om deze grondslagen hechter te verankeren, dat krachtens deze zelfde wetten van 1963 :

- 1) de overgangsklassen worden afgeschaft ;
- 2) de Belgische Staat in de eentalige gebieden weigert openbare scholen op te richten of particuliere scholen te subsidiëren, waar het onderwijs gegeven zou worden in een andere taal dan die van de streek ;
- 3) de Belgische Staat weigert scholen te subsidiëren die in de vorm van niet-gesubsidiëerde klassen onderwijs geven in een andere taal dan die van de streek ;
- 4) de Belgische Staat weigert onderwijsdiploma's te erkennen die uitgereikt zijn door scholen die de voorschriften van de taalwetgeving niet in acht nemen ;
- 5) de Belgische Staat de tweetalige om Brussel gelegen gemeenten aan een speciale regeling onderwerpt.

3. Klagers zijn Franstalig en wonen in streken waar de Vlaamse taal overheerst. In hoofdzaak verwijten zij de Belgische Staat :

— geen onderwijs in het Frans in te stellen in de ge-

meenten waar klagers wonen, of in het geval van Kraainem, dit slechts in te stellen in een naar hun oordeel onvoldoende mate;

— de subsidies te onthouden aan instellingen die zich in deze gemeenten niet gedragen naar de voorschriften van de taalwetgeving op onderwijsgebied;

— te weigeren onderwijsdiploma's, door dergelijke scholen uitgereikt, te erkennen;

— de toegang tot de op sommige plaatsen bestaande Franse klassen aan de kinderen van klagers te ontzeggen;

— klagers aldus te verplichten, hetzij hun kinderen naar een plaatselijke school te sturen, een oplossing die niet overeenstemt met hun wensen, hetzij hen naar scholen in het arrondissement Brussel-Hoofdstad te sturen, waar de onderwijstaal Nederlands of Frans is, naar gelang de moedertaal of de gebruikelijke taal van het kind, ofwel hen naar de « Franstalige streek » (Wallonië) te sturen. Een dergelijke « schoolemigratie » brengt volgens klagers ernstige risico's en bezwaren met zich mee.

Klagers voeren aan dat artikel 8 en 14 van het Verdrag en artikel 2 van het Protocol geschonden zijn.

4. Artikel 2 van het Protocol luidt aldus :

« Niemand zal het recht op onderwijs worden ontzegd. Bij de uitoefening van alle functies welke de Staat in verband met de opvoeding en het onderwijs op zich neemt, zal de Staat het recht eerbiedigen van de ouders om zich van die opvoeding en van dat onderwijs te verzekeren, welke overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen ».

Klagers houden vol dat de uitdrukking « godsdienstige en filosofische overtuigingen » eveneens de taal omvat. De filosofische overtuigingen omvatten « hoofdzakelijkerwijze » onder andere de culturele en taalvoorkur der ouders en het zou ondenkbaar zijn dat een Staat, die dit artikel 2 eerbiedigt enerzijds het gezinshoofd de vrijheid toekent zijn kinderen op te voeden in deze of gene godsdienst of filosofie zonder hem anderzijds toe te staan te kiezen of hij dit liever in de ene landstaal doet dan in de andere.

5. In de zin « Niemand zal het recht op onderwijs worden ontzegd », hebben de verdragsluitende Staten uiting willen geven aan een overtuiging die alle Europese volken gemeen hebben, namelijk dat de mens als een met *Rede* (*logos*) begiftigd wezen een aangeboren drang naar kennis heeft. (All men naturally desire knowledge», *Aristoteles*, *The Metaphysics* 1). Aangezien kennis door onderwijs wordt verworven, vloeit hier noodzakelijkerwijze uit voort dat het onderwijs, hetwelk zonder de *Rede* niet mogelijk is, daarmee samenhangt en voor elk mens een onvervreemdbaar en onaantastbaar recht is. (« Niemand zal het recht op onderwijs worden ontzegd. ») Deze zin « niemand zal het recht op onderwijs worden ontzegd » is een richtsnoer (wettige norm, Richtlijnen-norm), dat de Staat « bij de uitoefening van alle functies welke de Staat in verband met de opvoeding en het onderwijs op zich neemt » in acht moet nemen.

Aangezien de aangeboren drang van de mens naar kennis, en dus naar het onderwijs dat daartoe leidt, op generlei wijze belemmerd mag worden, bepalen de verdragsluitende Staten er zich toe hieraan toe te voegen : « bij de uitoefening van alle functies welke de Staat in verband met de opvoeding en het onderwijs op zich neemt, zal de Staat het recht eerbiedigen van de ouders om zich van die opvoeding en van dat onderwijs te verzekeren, welke overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen ».

Onder « godsdienstige en filosofische overtuigingen »

worden verstaan de wereldbeschouwing in het algemeen en de opvattingen betreffende de maatschappij in het bijzonder, die elk mens volgens de godsdienst die hij belijdt en de filosofische theorieën die hij aanhangt het meest rechtvaardig acht.

Het innerlijk leven van elk mens wordt beheerst door deze opvattingen. Naarmate dit leven zich ontwikkelt, moet het om zich te uiten zijn toevlucht nemen tot een specifieke taal, maar niettemin heeft het een zelfstandig bestaan, in welk idioom het ook probeert zich kenbaar te maken.

Als artikel 2 van het Protocol aldus wordt opgevat, hebben de wetten van 1963 geenszins betrekking op de inhoud van het onderwijs, in welke taal dit ook wordt gegeven — Frans of Nederlands; hieruit volgt dat deze wetten niet beletten dat de ouders hun kinderen opvoeden in overeenstemming met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen.

6. Artikel 8 van het Verdrag luidt als volgt :

1. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privéleven en zijn gezinsleven;

2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan met betrekking tot de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving nodig is in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, of het economisch welzijn van het land, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

Klagers beklagen zich erover dat zij verplicht zijn hun kinderen naar een Franse school te sturen, hetzij in het arrondissement Brussel-Hoofdstad, hetzij « in de Franstalige streek » en dat een dergelijke « schoolemigratie » ernstige risico's en bezwaren met zich meebrengt.

Beschouwd uit dit oogpunt, komt de vraag of de wetten van 1963 al dan niet verenigbaar zijn met artikel 8 van het Verdrag, neer op een feitelijke vraag : in elk apart geval moet onderzocht worden welke de invloed op het privé leven en het gezinsleven is van het feit dat de Franstalige school nabij of ver van de woonplaats der ouders is gelegen en van de gevaren die dagelijkse « schoolemigratie » inhoudt.

Deze vraag heeft evenwel een algemeen karakter en zou aldus kunnen worden geformuleerd : zijn de Belgische wetten van 1963 wat betreft hun inhoud in strijd met artikel 8 van het Verdrag ?

De Belgische wetten van 1963 beogen met de onverenigbaarheid van de taalgrens en de territoriale eentaligheid die zij instellen meer algemene doelstellingen ten gunste van de Belgische natie in haar geheel. Zij raken geenszins het privé leven en het gezinsleven, gegrond als deze zijn op banden des bloeds en familietradities. Het privé leven en het gezinsleven zouden niet geëerbiedigd worden als de inmenging van de overheid het individu er toe dwong zijn privé leven en zijn gezinsleven zodanig in te richten, dat het moest afwijken van zijn tradities en van de geest die vanwege de banden des bloeds in de betrekkingen tussen de ouders en hun kinderen en tussen gezinsleden in het algemeen overheerst.

Maar noch de familietradities, noch de banden des bloeds worden verstoord door het feit dat de Fransspreekende klagers, die in een streek wonen waar het onderwijs uitsluitend in het Nederlands wordt gegeven, verplicht zijn hun kinderen naar ver van hun woonplaats gelegen Franstalige scholen te sturen, vanwege de onverenigbaarheid van de taalgrens en de territoriale eentaligheid, welke bij de principes zijn ingevoerd in het algemeen belang van de Belgische natie.

De wetten van 1963 ontzeggen aan hen, die naar scholen gaan waar het onderwijs niet in de taal van de streek gegeven wordt, datgene wat wel toegekend wordt aan hen die naar scholen gaan waar het onderwijs in de taal van de streek gegeven wordt; dit betreft voornamelijk de *weigering van erkenning*, de *weigering van subsidiëring* (zie No. 3).

Maar deze weigering is ingesteld teneinde uitvoering te geven aan de principes van de onveranderlijkheid van de taalgrens en van de territoriale eentaligheid waarop de Belgische wetgever gelet op het algemeen belang van het Belgische volk, zijn taalpolitiek heeft gebaseerd. Indien om redenen van algemeen belang die de Belgische natie in haar geheel aangaan, Franssprekende ouders zich verplicht zien hun kinderen naar Franstalige scholen te sturen, die ver van hun woonplaats zijn gelegen resulteren hieruit dus geen andere gevaren dan die waaraan de scholieren blootgesteld zijn op hun dagelijks traject tussen de school en het ouderlijk huis, gevaren die door een wat grotere waakzaamheid van de ouders afgewend kunnen worden.

Hieruit volgt dat het feit, dat de Franssprekende ouders zich verplicht zien hun kinderen naar scholen te sturen waar het onderwijs in het Frans wordt gegeven, dat wil zeggen in de taal van het Frans taalgebied, louter een *ongerief* is en geen *inmenging* van de overheid in het privé leven en gezinsleven in de zin van artikel 8 van het Verdrag. In andere woorden, dit ongerief is de prijs die betaald moet worden voor een wettelijke maatregel ingegeven door nationale en sociale overwegingen (Wet van 30 juli 1963 houdende taalregeling in het onderwijs, artikel 5, lid 2 :

...met eerbiediging van het recht der ouders hun kinderen over een redelijke afstand naar een school van hun keuze te sturen.

7. Artikel 14 van het Verdrag krijgt zijn ware betekenis als het een onderdeel vormt van artikel 1 van het Verdrag. Dit zou dan aldus luiden :

De Hoge Verdragsluitende Partijen verzekeren een ieder, die ressorteert onder hun rechtsmacht, de rechten en vrijheden welke zijn vastgesteld in de Eerste Titel van dit Verdrag en het genot van de rechten en vrijheden, welke in dit Verdrag zijn vermeld, *is verzekerd zonder enig onderscheid* op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.

De Belgische wetgeving was van mening dat het heftig taalgeschil tussen de Vlamingen en de Walen op rechtvaardige wijze zou kunnen worden beslecht als de taalgrens eens en voor altijd werd vastgelegd, en als tegelijkertijd de territoriale eentaligheid werd ingevoerd.

De Belgische wetgever was eveneens van mening dat de onveranderlijkheid van de taalgrens en de territoriale eentaligheid nimmer ten uitvoer zouden kunnen worden gebracht, als de onder No. 3 genoemde beperkingen niet worden ingevoerd.

Onderscheid (« discrimination » in de Engelse tekst) in strijd met artikel 14 van het Verdrag moet aldus worden begrepen : elk openlijk of in bedekte termen geformuleerd onderscheid, ingevoerd met de kennelijke bedoeling en het enige doel aan de krachtens het Verdrag aan de Staat opgelegde verplichtingen te ontkomen.

In het onderhavig geval gelden de onder Nr. 3 genoemde beperkingen zowel voor het Vlaams taalgebied als voor het Frans taalgebied. Zij worden gerechtvaardigd door het feit dat zij een specifiek doel hebben, namelijk zowel de onveranderlijkheid van de taalgrens als de territoriale eentaligheid ook in de praktijk ten uitvoer

te brengen in plaats van deze begrippen slechts holle woorden te laten blijven, een en ander teneinde aan het heftig geschil tussen de Walen en de Vlamingen een einde te maken en weer een normaal en rustig bestaan voor de Belgische natie en haar samenleving als geheel te bewerkstelligen.

Deze beperkingen, in het bijzonder de *weigering van erkenning* en de *weigering van subsidiëring*, zijn van dezelfde aard als de « sancties » genoemd in Hoofdstuk VII, artikel 50 van de (parallele) Wet van 2 augustus 1963 « op het gebruik van talen in bestuurszaken ».

Deze beperkingen (« sancties ») als geheel en per stuk beogen hetzelfde doel, nl. de onveranderlijkheid van de gebieden en de territoriale eentaligheid waarop de Belgische wetgever zijn taalpolitiek in bestuurszaken en het onderwijs heeft gegrond, niet in de lucht te laten hangen, maar deze in de praktijk tot stand te brengen.

Maar als deze beperkingen alle van gelijke aard zijn en hetzelfde doel nastreven, namelijk het belang van de Belgische natie in haar geheel, en wanneer zij alle dezelfde waarde hebben, volgt hieruit dat het *inconsequent* is de ene als « gunst » te bestempelen en de andere als « hardheid » jegens de Walen of de Vlamingen. Zij zijn eerder een middel om de wet aan te passen aan een feitelijk, bestaand verschil, voortvloeiend uit een diep gewortelde historische realiteit.

Deze beperkingen zouden, analoog met de bepalingen van artikel 8, 9, 10, 11, 18 van het Verdrag, bestempeld kunnen worden als « noodzakelijke maatregelen » ten einde een harmonische en voorspoedige ontwikkeling van de Belgische Staat te bewerkstelligen ten gunste van de gehele Belgische natie.

Bovendien vormen, volgens de algemene beginselen van de interpretatie-techniek, alle bepalingen van een wet één geheel. Hun eenheid vloeit voort uit het feit dat zij alle de uiting zijn van één en dezelfde bedoeling. Men mag dus aan een afzonderlijke bepaling niet een interpretatie geven, die niet in overeenstemming is met de geest van de bepalingen in hun geheel. Dit wordt uitgedrukt door het beroemd Romeins gezegde : « Incivile est nisi tota lege perspecta una aliqua particula ejus judicare vel respondere ».

Dientengevolge is een gegeven bepaling van de Belgische wetten slechts dan in strijd met het Verdrag, wanneer zij, bij interpretatie in de geest van de Belgische wetten in hun geheel in strijd is met een gegeven bepaling van het Verdrag, geïnterpreteerd in de geest van dit Verdrag eveneens in zijn geheel beschouwd.

Volgens de geest van het Verdrag, die onder andere blijkt uit artikel 8, 9, 10, 11 en 18, mag iedere Verdragsluitende Staat om redenen van algemeen belang de maatregelen nemen « die in een democratische samenleving nodig zijn » teneinde het algemeen belang te beschermen, zoals dit uit de gegeven omstandigheden blijkt; maar de Staat mag dit slechts doen voor zover hij zich niet bij de bescherming van het algemeen belang aan de verplichtingen onttrekt — of deze aanzienlijk beperkt — welke voortvloeien uit het Verdrag en welke tot doel hebben de rechten van de mens bij het Verdrag gewaarborgd te eerbiedigen.

In het onderhavige geval beoogt de Belgische wetgeving, beschouwd als geheel en in het licht van de geest die aan haar ten grondslag ligt, een specifiek doel, namelijk in de Belgische natie de door de taalkwestie zwaar verstoorde orde en rust te herstellen.

Wanneer dus de Belgische wetgever van mening was dat om dit doel van algemeen belang te bereiken, de maatregelen « die in een democratische samenleving nodig zijn » bestonden uit de *weigering van erkenning*, het intrekken van de subsidies enz. dan zijn deze maatregelen, die overeenstemmen met de geest van de Belgische

wetgeving in haar geheel, niet in strijd met de geest van het Verdrag, eveneens in zijn totaliteit beschouwd, en brengen dan ook geen tegen het Verdrag ingaande « discriminatie » met zich mee.

Uit bovenstaande overwegingen volgt dat de onder No. 3 genoemde beperkingen geen « discriminatie » tussen de Franstaligen en de Nederlandstaligen met zich brengen zoals die welke bij artikel 14 wordt bedoeld en verboden.

INDIVIDUELE GEDEELTELIJK AFWIJKENDE MENING VAN RECHTER TERJE WOLD

(Punt 1 van het dictum.)

De meerderheid van het Hof heeft het nuttig geoordeeld een beschouwing te wijden aan de « vraagstukken van meer algemene aard » betreffende de betekenis en strekking van artikel 2 van het Protocol en van de artikelen 8 en 14 van het Verdrag. Daar ik het niet eens ben met de uitleg van de meerderheid ten aanzien van belangrijke punten acht ik het noodzakelijk een individuele mening te geven.

Artikel 2 van het Protocol.

In haar rapport kwam de Commissie (meerderheid), op grond van de tekst van het artikel en de geschiedenis van de totstandkoming van het Verdrag, tot de slotsom dat artikel 2 « Staten niet verplicht onderwijs te verschaffen op welke wijze dan ook » (Rapport, par. 375) en voorts dat « indien het doel van het Protocol zou zijn geweest Staten te verplichten om zelf onderwijs te verschaffen of het particuliere onderwijs te subsidiëren, een duidelijke verplichting in de tekst had moeten zijn neergelegd ook al was dit slechts bij benadering gebeurd » (Rapport, par. 375). Ik aanvaard deze uitleg van de Commissie.

De meerderheid van het Hof die, naar ik aanneem, het met deze uitleg eens is, is echter van mening, dat artikel 2 ook een bijkomstig element van positieve aard bevat. Onder verwijzing naar het feit dat artikel 2 het « recht op onderwijs » vermeldt en naar het feit dat alle Lid-Staten in het algemeen een officieel onderwijsstelsel bezitten, stelt de meerderheid dat artikel 2 aan « eenieder, die onder de rechtsmacht van de desbetreffende verdragsluitende Partij valt, het recht » waarborgt om « in principe van de op een gegeven moment bestaande onderwijsmiddelen gebruik te maken ». Dusdoende legt de meerderheid, door middel van interpretatie, een positieve verplichting in artikel 2, eerste volzin, die in strijd is met de bewoordingen van het artikel. De meerderheid gaat zelfs nog verder door te stellen dat het individu ook nog recht heeft op erkenning van een door hem voltooide studie.

Naar mijn mening is dit geen juiste uitleg van artikel 2.

In de eerste plaats moet men zich bedenken dat men te doen heeft met een internationaal Verdrag en men moet een duidelijk onderscheid maken tussen de rechten die bij het Verdrag zijn toegekend en de rechten die overeenkomstig de interne nationale wetgeving aan de ingezetenen van een land zijn verleend. Zoals bekend hebben alle Europese landen onderwijsstelsels uitgewerkt die ter beschikking staan van hun ingezetenen overeenkomstig de wettelijke bepalingen van ieder land. Maar de toegankelijkheid van de nationale onderwijsinstellingen volgt niet uit het Verdrag. Naar mijn mening is er geen grond voor dit vermoeden, noch in de bewoordingen van het Verdrag, noch in de geschiedenis van de totstandkoming ervan. Integendeel, zowel de bewoordin-

gen van het Verdrag, als de geschiedenis van de totstandkoming ervan wijzen duidelijk in tegenovergestelde richting.

Verschillende artikelen van het Verdrag gebruiken het woord « recht » — artikel 9 : Recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; Artikel 10: Recht op vrijheid van meningsuiting, enz. — Het is duidelijk dat deze rechten geen positieve verplichtingen aan de Lid-Staten opleggen om de individuele burger « het recht » te waarborgen, bijvoorbeeld, om gebruik te maken van kerken die aan de Staat behoren, of om gebruik te maken van communicatie-media zoals bijvoorbeeld drukkerijen, dagbladen, radio-omroepen, televisie-ondernemingen of bioscopen die van de Staat zijn. « Recht op onderwijs » heeft dezelfde strekking en betekenis. Ook dit houdt geen positieve verplichting voor de Staat in.

Een logische uitleg van artikel 2 leidt tot hetzelfde resultaat. In de eerste plaats is een ieder het subject van het recht op onderwijs, cf. artikel 1. Dit betekent dat een ieder die onder de rechtsmacht valt van een van de Lid-Staten die het Verdrag heeft bekrachtigd, hetzelfde individuele grondrecht op onderwijs heeft. Dit is geen recht van een groep of van een minderheid. Het is een subjectief recht van ieder individu onverschillig diens nationaliteit, ras, kunne of taal. Het is dan ook misleidend om de vraag, die het Hof in dit geval moest beslissen, te formuleren als de vraag « of de Fransen in Vlaanderen of de Vlaamse bevolking in Wallonië het recht hebben onderwijs in hun nationale taal te eisen. » Alle talen hebben dezelfde positie ten aanzien van de vrijheid van onderwijs. Dit wordt uitdrukkelijk in artikel 14 bepaald. De vraag die aan het Hof is voorgelegd is in feite dan ook de volgende : heeft ieder individueel persoon — een Chinees, een Japanner, een Amerikaan of een Portugees — in België het recht om onderwijs te eisen in zijn eigen nationale taal? Of, als we de uitleg van de meerderheid ten aanzien van het begrip « recht op onderwijs » als een « recht op toegang » aanvaarden : heeft eenieder op het Belgische grondgebied hetzelfde individuele toegangsrecht tot alle Belgische scholen en onderwijsinstellingen? Heeft een Chinees, een Japanner, een Amerikaan of een Portugees dezelfde toegangsrechten als de Belgische onderdanen zelf hebben? Natuurlijk niet. Het feit dat, om zo te zeggen, eenieder begunstigde is van het bij het Verdrag toegekende recht op onderwijs en het feit dat dit recht aan eenieder, zonder onderscheid *op welke grond dan ook* wordt verleend, moet ernstig in overweging worden genomen wanneer men wil beslissen wat de inhoud van het « recht op onderwijs » in de zin van artikel 2 werkelijk is. Het spreekt haast vanzelf dat dit recht niet meer kan inhouden dan een vrijheid voor het individu het door hem gewilde onderwijs te kiezen zonder inmenging van de Staat. Dit recht komt iedereen toe en het is voor iedereen gelijk, onverschillig welk land men neemt. Het is een der grondbeginselen der mensenrechten.

Dat het recht op onderwijs bedoeld was als een keuzevrijheid wordt ook nog stevig gescremd door de geschiedenis van het totstandkomen van het Verdrag. Het recht op onderwijs is vanaf het prille begin beschouwd als een van de drie *gezinsrechten* (*travaux préparatoires* van artikel 2 van het Protocol, blz. 5, CDH (67) 2) en omschreven als « een der voornaamste, aan ouders toekomende rechten, namelijk om te bepalen welk onderwijs aan hun kinderen zal worden gegeven. » In de « *travaux préparatoires* » vindt men overal het recht op onderwijs door allen die aan de totstandkoming van het Verdrag hebben meegewerkt, als een aan de ouders toekomend keuzerecht vermeld, dat als een fundamentele vrijheid diende te worden gewaarborgd.

De geschiedenis van het totstandkomen van het Ver-

drag toont ook duidelijk aan dat het niemands bedoeling is geweest dat artikel 2 een positief recht jegens de Staat in het leven zou roepen. De bedoeling was, integendeel, om het individu tegen staatsinmenging te beschermen. Dit is mijns inziens de feitelijke situatie die men in overweging behoort te nemen wanneer men artikel 2 wil uitleggen. Wij mogen niet vergeten dat Europa ten tijde van het sluiten van het Verdrag, net een periode van onderdrukking van de vrijheid der volkeren achter de rug had, waarin de regeringen ieder middel gebruikten en druk uitoefenden om de jeugd de nazificeren, met name via de scholen en jeugdorganisaties. Een der belangrijkste doelstellingen van het Verdrag was een herhaling hiervan te voorkomen en de vrijheid van onderwijs te beschermen. In de voorgeschiedenis van het Verdrag wordt hier herhaaldelijk de nadruk op gelegd.

« Recht op toegang » tot de bestaande nationale onderwijsinstellingen van de lid-Staten is niet in het Verdrag opgenomen en is in het geheel geen mensenrecht in de zin van het Europees Verdrag. Niemand zal ontkennen dat eenieder het recht kan hebben op toegang tot de scholen en onderwijsinstellingen in België en in de Europese landen *overeenkomstig de wetten* van ieder land, maar dit is geen recht dat in het Verdrag is opgenomen. Het is in feite geen grond voor het standpunt van de meerderheid dat het recht op onderwijs, zoals dat in artikel 2 is geformuleerd, zinloos zou zijn wanneer het het recht om te worden onderwezen in de nationale taal niet inhield. Door een negatieve verplichting aan de Staat op te leggen is artikel 2 belangrijk en heeft het volledig zin.

Ieder grondrecht dat het Verdrag noemt moet gelijk zijn in alle verdragsluitende lid-Staten. Het recht op onderwijs moet precies dezelfde inhoud hebben in België, Noorwegen of Turkije en in alle andere staten die het Verdrag hebben bekrachtigd. Het is juist de bedoeling van het Verdrag om, binnen de opgelegde beperkingen, hetzelfde Europese stelsel te doen aannemen. De mening van de meerderheid is in strijd met deze doelstelling van het Verdrag wanneer zij stelt dat het grondrecht op onderwijs « van dien aard is dat het met zich brengt een reglementering door de Staat, welke naar plaats en tijd kan variëren al naar gelang de behoeften en middelen van de gemeenschap en het individu. » Het toont aan, dat het standpunt van de meerderheid de beperkingen van het Verdrag overschrijdt. De verleende mensenrechten zijn *absolute* rechten, die niet het voorwerp kunnen zijn van een regeling van de afzonderlijke staten behalve wanneer dit uitdrukkelijk in het Verdrag is vermeld en onder de voorwaarden die het Verdrag heeft geformuleerd. Een dergelijke bepaling kent het Verdrag niet ten aanzien van het recht op onderwijs. Men zou zich bovendien op glad ijs begeven wanneer men de artikelen van het Verdrag zodanig zou uitleggen dat men de Lid-Staten zou toestaan de mensenrechten « naar gelang de behoeften en middelen van de gemeenschap » te regelen. En dergelijke uitleg kan niet worden aanvaard. Ook onjuist is de uitleg van de meerderheid dat het Verdrag « een zuiver evenwicht tussen de bescherming van het algemeen belang van de gemeenschap en de eerbiediging van de fundamentele rechten van de mens » inhoudt. Ik ben het geheel oneens met deze uitleg. Naar mijn mening brengt hij het Hof midden in de interne politieke vraagstukken van iedere lid-Staat. Het is nooit de bedoeling geweest dat het Hof zich hiermee zou bemoeien.

Tenslotte wil ik in het kort enige van de praktische moeilijkheden aanwijzen waartoe de uitleg van de meerderheid leidt.

Behoort aan eenieder het « recht » op toegang tot alle onderwijsinstellingen in de lid-Staten, lagere en mid-

delbare scholen, universiteiten enz. te worden gewaarborgd? Wat gebeurt er met dit individuele recht op toegang wanneer er geen plaats is voor iedereen? Vele landen hebben zelfs niet voldoende faciliteiten voor hun eigen onderdanen. Het blijkt hieruit dat, wanneer het werkelijk de bedoeling was geweest om een positieve verplichting aan de verdragsluitende staten op te leggen, noodzakelijkerwijze in een regulering en een beperking van dat recht had moeten zijn voorzien. Dergelijke voorzieningen hadden voorts gelijk moeten zijn voor alle aan het Verdrag deelnemende staten. Men heeft ze echter niet eens onder ogen gezien. De reden hiervoor is eenvoudig. Het schoolstelsel van de lid-Staten is een interne nationale aangelegenheid van elk van hen: het valt geheel buiten het Verdrag. Tijdens het totstandkomen van het Verdrag is er ook uitdrukkelijk op gewezen dat het Verdrag de interne inrichting van het onderwijs van de Staten niet zou betreffen. Deze zaak toont ook aan hoe zinloos het zou zijn wanneer het Europees Hof, met een beroep op artikel 2 in zijn huidige redactie de bevoegdheid zou hebben zich te bemoeien met de inrichting van het Belgisch onderwijsstelsel dat in het Belgisch Parlement is aangenomen met een grote meerderheid van alle groeperingen uit dat land. De enige vraag die redelijkerwijze met betrekking tot de Belgische wetten kan worden besproken is de vraag of deze wetten zo streng of zo knellend zijn dat zij een *ontkenning* inhouden van de vrije keuze van onderwijs, maar dit is zelfs niet eens beweerde.

Naar mijn mening volgt uit dit alles overduidelijk dat de positieve uitleg die de meerderheid heeft aanvaard niet gegrond is. De negatieve uitleg die de Commissie heeft aanvaard is logisch en overeenkomstig de redaktie van artikel 2.

Artikel 14 van het Verdrag

Artikel 14 kan in ons geval niet worden toegepast. Dit vloeit reeds voort uit het feit dat, mijns inziens, de Belgische Staat het recht op onderwijs niet heeft verloochend. Ik heb er geen bezwaar tegen artikel 14 als een deel van elk der voorafgaande artikelen van het Verdrag en van de artikelen van het Protocol te beschouwen. Hiermee wordt echter geen nieuw element ingebracht maar slechts zeer duidelijk gemaakt dat het grondrecht dat men in ieder artikel vindt zonder onderscheid, bijvoorbeeld op grond van taal, behoort te worden gewaarborgd.

Ik ben het er ook mee eens dat het doel van artikel 2 juncto artikel 14 is te garanderen dat het recht op onderwijs door iedere lid-Staat wordt gewaarborgd zonder onderscheid te maken op grond van de taal. De vraag wat de inhoud van het recht op onderwijs is blijft dan echter nog onbeantwoord. Daarvoor verwijs ik naar wat ik heb gezegd ten aanzien van de uitleg van artikel 2.

De meerderheid van het Hof stelt dat het mogelijk is zich een maatregel voor te stellen die, hoewel zelf overeenkomstig de eisen van een bepaald artikel van het Verdrag, toch in strijd is met dat artikel omdat hij discriminatoir zou zijn. Mijns inziens is deze wijze van uitleg zowel onlogisch als verwarrend. Wanneer een maatregel in strijd is met een grondrecht omdat hij discriminatoir is, komt dat altijd omdat de desbetreffende maatregel zelf niet in overeenstemming is met het artikel en zelf een schending inhoudt. Ik zal niet dieper op dit punt ingaan maar wil slechts stellen dat ik niet kan inzien hoe de rechtsconstructie van de meerderheid op enigerlei wijze licht kan werpen op het voor ons liggende vraagstuk. De vraag zal steeds een en dezelfde blijven: is er een schending van een bepaald artikel van het Verdrag? Bij het beantwoorden van deze vraag kan het

Hof tevens hebben uit te maken of er discriminatie heeft plaats gevonden. Dit is de eenvoudige oplossing van de verhouding tussen artikel 14 en de andere artikelen van het Verdrag.

Ook de andere voorbeelden die de meerderheid van het Hof heeft genoemd zijn niet bepaald overtuigend. Wanneer een Staat bijvoorbeeld discriminatoire maatregelen neemt door eisen te stellen voor de toegang tot onderwijsinstellingen, houdt dit geen schending van het Verdrag in zolang een recht op toegang tot de desbetreffende onderwijsinstelling niet is vermeld als een individueel recht in het Verdrag, cf. Artikel 1. Hetzelfde geldt ook voor het voorbeeld betreffende de toepassing van artikel 6 dat de meerderheid heeft aangehaald.

De vraag of discriminatie heeft plaats gevonden dient te worden uitgemaakt aan de hand van de vastliggende feiten in ieder individueel geval. Het is bijna onmogelijk hiervoor algemene beginselen te formuleren. De meerderheid heeft echter getracht dit wel te doen en dit dwingt mij hieromtrent enkele opmerkingen te maken.

Zoals bekend spreken wij in al onze landen over het beginsel van de *gelijkheid* en wij leren dat dit beginsel onze wetgeving behoort te beheersen; zelfs wanneer dit beginsel niet uitdrukkelijk in onze grondwet is opgenomen vinden wij het iets vanzelfsprekends dat het bestaat en dat het kan worden *toegepast*. Er wordt ook herhaaldelijk naar verwezen.

Wanneer echter het beginsel van de gelijkheid voor de wet in de afzonderlijke staten voor de gehele nationale wetgeving wordt toegepast is het duidelijk dat het nog strenger en nauwgezetter behoort te worden aangewend met betrekking tot de mensenrechten binnen de beperkingen van het Europees Verdrag. De mensenrechten zijn voor een ieder gelijk en behoren dat ook te zijn en wanneer wij hier enigerlei afwijking toestaan lopen wij maar al te snel het gevaar de waarborgen te vernietigen die het Verdrag aan het individu toekent.

Het is waar dat de bevoegde nationale gezagsdragers herhaaldelijk voor situaties en vraagstukken staan die om verschillende juridische oplossingen vragen. Maar dit feit is van geen belang wanneer de inhoud van de verschillende grondrechten uit het Verdrag moet worden

uitgelegd. Het begrip «grondrecht» kan niet verschillend zijn in de verschillende Lid-Staten. Dit geldt voor alle andere begrippen van het Verdrag. Het geldt voor het begrip «onderscheid» en bijvoorbeeld ook voor een juridische norm zoals «redelijk» in artikel 5, lid 3. Hieruit volgt dat het begrip «onderscheid» op gelijke wijze voor alle Europese Staten moet worden uitgelegd. Wij moeten een «Europese» interpretatie vinden. Het Hof moet uitmaken of er in een concreet geval van discriminatie sprake is nadat het eerst het begrip «onderscheid» uit het Verdrag heeft uitgelegd. Zijn beslissing moet zijn gegrond op een waardering van de feiten en omstandigheden in ieder afzonderlijk geval. In dit verband heeft het weinig zin om naar de «in een democratische samenleving algemeen erkende beginselen» of naar een «redelijke evenredigheid» tussen doel en middelen te verwijzen. De *inhoud* van het desbetreffende mensenrecht moet altijd de doorslaggevende factor zijn. Eenieder behoort in het genot te zijn van dat recht «zonder enig onderscheid op welke grond ook». Het is onmogelijk algemene regelen te formuleren voor de beantwoording van de vraag of er in een concreet geval van discriminatie sprake is. Mijns inziens is het echter in ieder geval onjuist wanneer het Hof in de behoeften en middelen van de verschillende lid-Staten zou treden ten aanzien van de in het Verdrag omschreven mensenrechten.

De enige afwijking van het Verdrag die is toegestaan is in het Verdrag zelf opgenomen en ik meen dat wij ons stipt moeten houden aan de beperkingen die niet in het algemeen zijn geformuleerd maar die tot elk afzonderlijk artikel behoren.

Ik ben het met de meerderheid eens wat betreft de uitleg van de tweede zin van artikel 1 van het Protocol en artikel 8 lid 1, van het Verdrag.

Uit het bovenstaande volgt dat ik tot de slotsom ben gekomen dat de Belgische Staat geen enkel grondrecht dat door het Europees Verdrag is gewaarborgd in de onderhavige zaak heeft geschonden. De Belgische onderwijswetten gaan niet in tegen de bepalingen van het Verdrag en het is niet nodig dat ik een beschouwing wijd aan de details van de zaak die, mijns inziens, van min of meer interne politieke aard zijn en onder de uitsluitende soevereine macht van de Belgische Staat vallen.

BALIELEVEN

De Balie en het Gerechtelijk Wetboek.

In het Staatsblad van 23 augustus 1968 is het K. B. verschenen van 3 augustus 1968 betreffende de inwerkingtreding van sommige bepalingen van het gerechtelijk wetboek en van andere bepalingen van de wet van 10 oktober 1967.

Het Hoofdstuk II van dit K. B. bevat de regeling betreffende de inwerkingtreding van de bepalingen betreffende de balie en luidt als volgt:

Art. 2. Op 1 november 1968 treedt in werking boek III van het tweede deel van het Gerechtelijk Wetboek, «Balie», bestaande uit de artikelen 428 tot 508.

Art. 3. Op 1 november 1968 treden in werking de volgende wijzigingsbepalingen, vervat in artikel 3 van de wet van 10 oktober 1967, houdende het Gerechtelijk Wetboek:

1° Artikel 138 waarbij in het Strafwetboek een artikel 227/ter wordt ingevoegd;

2° Artikel 179 voor zover het artikel 45, par. 1, van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken betreft.

Art. 4. Op 1 november 1968 treedt artikel 178 van de wijzigingsbepaling, vervat in artikel 3 van de wet van 10 oktober 1967, houdende het Gerechtelijk Wetboek in werking, alleen voor zover die inwerkingtreding nodig is voor de toepassing van artikel 45, par. 1, van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken, gewijzigd bij de wet van 10 oktober 1967.

Art. 5. Op 1 november 1968 treden de volgende opheffingsbepalingen vervat in artikel 2 van de wet van 10 oktober 1967 houdende het Gerechtelijk Wetboek, in werking:

1° in titel I, hoofdstuk I: artikel 1, par. 1, 22° en 24°, voor zover zij artikel 6 van het besluit van 2 nivôse,

jaar XI, en artikel 105 van het decreet van 30 maart 1808, het laatste behalve wat de griffiers betreft, opheffen;

2° in titel I, hoofdstuk I: artikel 1, par. 1, 36°, voor zover het artikel 31 van de wet van 4 augustus 1832 opheft;

3° in titel 1, hoofdstuk III: artikel 3, 6°, 17°, 20°, 11°, voor zover die bepalingen de advocaten bij het Hof van Cassatie betreffen;

4° in titel I: hoofdstuk IV «Bepalingen betreffende de balie», bestaande uit de artikelen 5 en 6.

Art. 6. Op 1 november 1968 treden in werking de artikelen 5 en 45 van de overgangsbepalingen vervat in artikel 4 van de wet van 10 oktober 1967 houdende het Gerechtelijk Wetboek.

Art. 7. De advocaten, ingeschreven op het tableau van de Orde van de balies te Veurne, Marche-en-Famenne en Neufchâteau komen in het gerechtsgebouw samen op bijeenroeping door de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg ten laatste op 15 november 1968, overeenkomstig de bepalingen van artikel 450 van het Gerechtelijk Wetboek. De vergadering wordt gehouden onder het voorzitterschap van de langstingeschreven advocaat, bijgestaan door de jongstingeschrevene, in hoedanigheid van secretaris.

Orde der Advocaten bij het Hof van Beroep te Gent.

Samenstelling van de Raad der Orde voor 1968-1969.

Stafhouder: Mr. Ignace Hubené. — Leden: De hh. F. Duchène; A. De Cordier; R. Leboucq; O. Cammaert; A. Dhooze; A. Haus; M. De Sutter; G. Moyaert; P. Blomme; M. Van Kerkhove; A. Haeck; J. Nuytinck; H. Remue en P. Van Malleghem.

Orde der Advocaten te Mechelen.

Samenstelling van de Raad der Orde voor 1968-1969.

Stafhouder: Mr. M. Maerten. — Leden: de heren J. Van de Werf; A. Pouppez de zettens; L. Van den Eede; V. Dewachter; A. Verbist; F. Adriaenssens.

Orde der Advocaten te Kortrijk.

Samenstelling van de Raad der Orde voor 1968-1969.

Stafhouder: Mr. J. De Clerck. — Leden: de hh. A. De Gryse; J. Mayer; P. Gillon; I. Leuridan; G. Vandenberghe; J. D'Hulst; G. Gheysen; M. Albers.

Verbond van Belgische Advocaten.

(Verbond van Belgische Advocaten en Unie van de Jonge Balies samengesmolten)

Het aanstaande jaarlijks congres van het verbond zal plaatshebben te Leuven, op zaterdag, 21 september 1968, in het auditorium van de faculteit van wetenschappen,

met simultaanvertaling en met medewerking van specialisten dienaangaande.

Dit congres zal van 10.45 uur tot 11.45 uur en van 15 uur tot 17.30 uur een samenspraak behelzen over het volgende thema:

«Vermeerdering van de productiviteit der advocaten en de gerechtelijke hervorming».

Mededelingen van verschillende advocaten, een hoge magistraat en een griffier van de rol, zullen dit gesprekspaneel leven bijbrengen.

Alle advocaten worden vriendelijk uitgenodigd hun suggesties of mededelingen over dit onderwerp te laten worden aan de Algemene Verslaggeefster van het Congres, Mr. Hilde Pée, Labbélaan, 46, te Overijse.

Tevens weze gemeld, dat het inschrijvingsrecht op dit Congres in aanzienlijke mate zal verminderd worden voor onze jongere confraters wier eedaflegging minder dan 8 jaar geleden plaatshad, alsmede voor hun echtgenoten. Ook zal gemak van nachtelijk verblijf worden verzekerd.

Getekend:

de voorzitter van het Verbond,
A. SERVAIS.

Vlaamse Conferentie der Balie van Gent.

De Vlaamse Conferentie zal haar plechtige openingsvergadering van het gerechtelijk jaar 1968-1969 houden op zaterdag, 26 oktober 1968, te 15 uur, in de zittingsaal van het Hof van Assisen, Gerechtsgebouw, te Gent.

De openingsredenaar is Mr. A. Heyvaert, die zal spreken over «Het erfrecht van de langstlevende echtgenoot».

Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen.

De openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen zal plaatshebben op zaterdag, 19 oktober, te 15 uur, in de zittingsaal van het Hof van Assisen, Gerechtsgebouw, Antwerpen.

Mr Guido Arts zal de openingsrede houden met als onderwerp: *Van Homo Faber tot Homo Ludens*.

Conferentie der Jonge Balie van Kortrijk.

Samenstelling van het bestuur voor 1968-1969.

Voorzitter: Mr. W. Lietaer; Secretaris: Mr. Vanhaesebroeck W., Schatbewaarder: Mr. A. Van Eeckhout.

INTERNATIONALE VERENIGING VAN JONGE ADVOCATEN. v.z.w.

VI Internationaal Congres - Barcelona - 8-11 oktober 1968

Waarde Confrater,

Het congres van de Internationale Vereniging van Jonge Advocaten (A.I.J.A.) gaat door te Barcelona, van 8 tot 11 oktober 1968.

U wordt zeer hartelijk uitgenodigd aan dit congres deel te nemen en u kunt u inschrijven bij Mr. A. Plasencia, Colegio de Abogados, Mallorca, 283, Barcelona 9.

Nationale verslaggevers worden gevraagd voor volgende onderwerpen :

- 1) Onverenigbaarheden in het beroep van advocaat ;
- 2) De rechten van de mens in de positieve beschikkingen :

— het recht van individueel verhaal ingevolge de Conventie van de Rechten van de Mens ;

— toepassing van de Conventie in de nationale rechtspraak ;

- 3) Juridische problemen betreffende het internationaal privaatrecht.

Een vragenlijst dient beantwoord te worden vóór 15 september en een verslag opgesteld.

Daar ieder land er een erezaak van maakt voor ieder onderwerp een verslaggever te hebben, mag ik aandringen opdat wij niet zouden ten achter blijven. De belangstellenden gelieven hun naam op te geven, zij ontvangen dan alle nuttige documentatie en inlichtingen.

Met confraternele gevoelens,

Get. : Frank Dousselaere,
Ondervoorzitter voor België,
Weststraat, 53, Moerkerke.

NECROLOGIE

IN MEMORIAM MR. L. THUYSBAERT

Ere-referendaris bij de Rechtbank van Koophandel te Sint-Niklaas.

Op maandag, 2 september overleed te Sint-Niklaas, op 84-jarige leeftijd, Mr. Leonard Thuysbaert, die gedurende 33 jaar referendaris is geweest van de Rechtbank van Koophandel.

Op 23 april 1884 te Lokeren geboren uit een oud Waaslands geslacht, dat gedurende de laatste eeuw onafscheidbaar verbonden is met de geschiedenis van de stad Lokeren, studeerde Leonard Thuysbaert rechten aan de Gentse Universiteit en behaalde er zijn eindexamen in 1908. Professor Albert Kluykens, die een zo belangrijk aandeel heeft gehad in de opbouw van een Nederlandse rechtsliteratuur in België, was een zijner jaargenoten.

Na zij stage in het toentertijds zeer bekende kantoor van Mr. Ligy, vestigde hij zich als advocaat in zijn geboortestad Lokeren, alwaar hij de stichter was van de Kristene Maatschappelijke Werken. Op 27 januari 1921 werd hij benoemd tot referendaris van de Rechtbank van Koophandel te Sint-Niklaas, en hij bleef deze zeer belangrijke functie waarnemen tot wanneer hij op 24 april 1954 de pensioengerechtigde leeftijd bereikte, bij welke gelegenheid hem een zeer uitzonderlijke hulde werd betoond. Over dit huldebetoon verscheen een uitvoerig verslag in het Rechtskundig Weekblad dd. 2 mei 1954, kol. 1502 en volgende.

Gedurende meer dan drie decennia heeft deze uitzonderlijk schrandere rechtsgeleerde, op de al te bescheiden plaats welke aan de referendarissen in deze belangrijke rechtscollages werd voorbehouden — week aan week de zittingen geleid en de vonnissen gemaakt welke hem een ereplaats verzekerden in de rij der beste en meest gezaghebbende magistraten van ons land. — De vonnissen van de heer Thuysbaert waren niet alleen steeds doordrongen van diepe wijsheid en een grote oordeel-

kundigheid, altijd waren het ook parels van taal- en stijlverzorging zoals wij dat, vooral in die periode, slechts uitzonderlijk gewoon waren. Talloos vele van zijn vonnissen werden in de rechtstijdschriften gepubliceerd en, sedert de wet op het gebruik der talen in het gerecht, ook in het Frans vertaald en in de franstalige tijdschriften opgenomen. Maar ook omwille van zijn vriendelijke omgang met allen die met het gerecht te maken hebben, verwierf deze eenvoudige en beminlijke man zich de algemene sympathie van die hem benaderden.

Bij zijn heengaan als referendaris sprak de toenmalige Eerste-voorzitter van het Hof van Beroep te Gent, zijn vriend en stadsgenoot Mr. L. van Winckel, die ons ook vóór enkele jaren is ontvallen deze betekenisvolle woorden : «Ten bewijze dat gij de belangen van de rechtzoekenden op voorbeeldige wijze hebt gediend, mag ik getuigen, dat het voorzeker de beroepen niet zijn, door deze Rechtbank van Koophandel verleend, die de rol van het Hof van Beroep overbelasten, en dat de weinige uwer beslissingen, die toch werden bestreden, dan nog meestal werden bevestigd.»

En hij zelf nam afscheid van zijn functie met een dankwoord tot allen met wie hij gedurende zovele jaren in vriendschap aan zijn taak had gearbeid :

«Ik laat hier zoveel achter dat mij duurzaam was geworden : mensen die ik hoogachtte en mijn vrienden mocht noemen : mijn werk dat ik liefhad, de rechtswetenschap die ik gepoogd heb te dienen naar best vermogen en in de taal van mijn Volk.»

Nog vijftien jaar heeft de heer Thuysbaert van het otium cum dignitate mogen genieten : bescheiden en teruggetrokken. Nu is hij na een kortstondige ziekte, even bescheiden als hij geleefd heeft, van ons weggegaan. Hij ruste in vrede, maar zijn nagedachtenis en al datgene wat hij voor onze gemeenschap heeft gepresteerd, zullen wij steeds dankbaar blijven gedenken.

W. M.

MEDEDELINGEN

Vrije Universiteit te Brussel.

De Vrije Universiteit te Brussel meldt de vacature van het volgende college aan de Faculteit der Sociale, Politieke en Economische Wetenschappen van 1 oktober 1968 af :

«Demografie» in het Nederlands (30 uren) (eerste licentie in de economische wetenschappen).

De kandidaten, die wensen in aanmerkingen te komen om de bovenvermelde college te doceren, worden verzocht een volledig curriculum vitae, vóór 30 september 1968, aan de heer Rector van de Universiteit, 50, F.D. Rooseveltlaan, te Brussel 5, te laten geworden.

Belgische Vereniging voor Europees Recht.

De Belgische Vereniging voor Europees Recht zal op vrijdag, 13 september 1968, te 18 uur haar jaarlijkse statutaire algemene vergadering houden in de zaal A van het Europahuis te Brussel, Ravensteinstraat, 3.

Mr. Guy Schrans, Docent aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit te Gent, zal er een uiteenzetting geven over : «Le droit des brevets et la législation antitrust C.E.E.», waarna aan de leden een receptie zal worden aangeboden.

Verkeersongevallencommissie.

In het Staatsblad van 27 augustus 1968 verscheen een K.B. van 18 maart 1968 tot oprichting van een commissie voor het onderzoek van de vraagstukken, die de verkeersongevallen doen rijzen. Deze oprichting is gesteund op de overweging, dat het wegens de aangroei van het autopark en de toeneming van het aantal verkeersongevallen, noodzakelijk voorkomt te onderzoeken of het geraden is principes te herzien waarop de aansprakelijkheid van de autobestuurders, de verzekering van die aansprakelijkheid en de vergoeding aan de slachtoffers in geval van door autovoertuigen veroorzaakte ongevallen berusten.

De commissie, genaamd «Verkeersongevallencommissie», is ingesteld bij het Ministerie van Justitie en is belast met het onderzoek van de vraagstukken, die de verkeersongevallen doen rijzen inzake aansprakelijkheid, verzekering en vergoeding van de slachtoffers. Zij zal een verslag indienen en indien ze het nuttig acht, mag ze een voorontwerp van wet opstellen.

De voorzitter, de leden en secretarissen, worden aangewezen door de Minister van Justitie.

Bij ministerieel besluit van 14 augustus 1968, eveneens verschenen in het Staatsblad van 27 augustus 1968, werden aangewezen:

als voorzitter: de heer P. Cornil, ere-secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie;

als ondervoorzitters: de heren:

A. Dumortier, inspecteur-generaal bij het Ministerie van Economische Zaken,

R. Legros, raadsheer in het Hof van Cassatie,

E. Verougstraeten, kamervoorzitter in het Hof van Beroep te Gent,

als leden:

de heren:

J. Anciaux, lector aan de Katholieke Universiteit te Leuven;

Y. Aubry, advocaat te Bergen;

A. Bayart, advocaat bij het Hof van Cassatie;

H. Bekaert, koninklijk commissaris voor de hervorming van de strafrechtspleging;

L. Billiet, beheerder-directeur van de maatschappij «Les Provinces réunies»;

J. Boon, technisch secretaris van de Beroepsvereniging der Verzekeringsondernemingen;

R. Dalcq, hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven;

F. Dambremez, bestuursdirecteur bij het Ministerie van Justitie;

Mevr. S. David-Constant, hoogleraar aan de Universiteit te Luik;

de heren:

A. de Granges de Surgères, directeur-generaal bij het Ministerie van Justitie;

R. Dekkers, hoogleraar aan de Universiteiten te Brussel en te Gent;

Demulder, vertegenwoordiger van «La Royale Belge»;

L. De Neuter, vertegenwoordiger van de verzekeringsmaatschappij «The Ocean»;

J.L. Dierckx de Casterle, eerste substituut-procureur des Konings te Brussel;

J. Fonteyne, advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel;

P. Foriers, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Brussel;

F. Gaignaux, adjunct-adviseur bij het Ministerie van Sociale Voorzorg;

F. Ghysels, vertegenwoordiger van de «Vlaamse Automobilisten Bond»;

M. Goor, vertegenwoordiger van de «Royal Automobile Club»;

A. Paulus, stafhouder van de Orde der Advokaten te Dinant;

J. Ronse, hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven;

F. Sauwen, vertegenwoordiger van de verzekeringsmaatschappij «La Paix»;

P. Van der Meersch, adjunct algemeen directeur van de «Royale Belge»;

L. Schuermans, advocaat te Tunrhout;

F. Slagmuylder, vertegenwoordiger van de Touring Club van België;

W. Vanderperren, bestuursdirecteur bij het Ministerie van Verkeerswezen;

J. Wautier, algemeen directeur van de groep «Assubel».

als leden-secretarissen:

mevrouwen:

Th. Cuvelliez, advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel;

A.M. Delvaux, bestuurssecretaris bij het Ministerie van Justitie;

S. Oschinsky, rechtskundig adviseur bij het Ministerie van Justitie.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"